

Lőrincz Gyula: *Aláaknázva (múlt-jelen-jövő)*

Lapszámunk 1., 5., 6., 8., 9., 11–14. és 16–18. oldalait a Kolozsvári Magyar Napokon a Szépművészeti Múzeumban *Mimesis 8: Ledöntsük? Ne döntsük le?* címmel megrendezett kiállítás anyagával illusztráltuk.

MÄRCUȚIU-RÁCZ DÓRA

Új-posztigazság Pandémiában

A *Helikon*ban majdnem négy éve jelent meg a *Metamodernist Manifesto* magyar nyelvű fordítása (nem véletlenül ugyanabban az évben, amelyben a posztigazságot kiáltották ki az év szavának).¹ Célkitűzései jól láthatóan körvonalazódtak: újra tétet adni a posztmodernben felismerhetetlenné dekonstruált, elértéktelített igazságnak, mindvégig elismerve annak eredendően szubjektív és összetett voltát. Különösen fontos ez napjainkban, amikor a járványügyi intézkedések mellékhatásaként mintha ismét reneszánszát élnék ugyanazok a posztmodern rigolyák, amelyek mellett és amelyekkel szemben a metamodernizmus lépett fel.

Sokféle világjárványhoz hasonlították már a koronavírust: pestis, kolera, spanyolnátha; emellett előidézte a lassabban pörgő „új középkort”, majd nagyléptékben haladva az új-posztigazság korát. Sosem voltak még ennyire népszerűek az összeesküvés-elméletek. Legalábbis annyira nem, hogy még a Román Akadémia is elbizonytalanodjék a megalapozatlan állítások sűrűjében. Sosem tekintettünk ennyire passzívan az áldozatokra: a halottak számadatokká zsugorodtak, az óvintézkedések

kicselezhető nyüggé. Sosem voltunk ennyire szkeptikusak a médiával szemben: hol vannak a régi szépnek hitt idők medvetámadásai, politikai cselszövései, bulvárhírei? Azonnal léptesenek elő egy karaoke-hercegnőt kórházmenedzserré, mielőtt gyanakodni kezdenénk, hogy elhallgatnak valami még fontosabbat. Sosem voltunk még ennyire bizalmatlanok a szolidaritás különböző formái láttán. Mindezek mellett a járvány is megkapta a maga röpke hírnevét – pont annyit, amennyit az új-posztigazság figyelemkapacitása enged neki.

Nem árulok el nagy titkot: elkieserítő ez az új-posztigaz forgatókönyv. Alapvetően progresszív mozgalmak tűnnek fel, majd fordulnak önmaguk paródiájába pár ledöntött szobor után; ennek képzőművészeti lenyomatáról Zakariás Ágota ír a jelenlegi lapszámában. Nem véletlenszerű az sem, hogy ugyanitt kap helyet André Ferenc és Horváth Benji tanulmánya az erdélyi metamodernizmusról, amely a *Címtelen Föld: fiatal erdélyi metamodern líra* című antológia előszavaként is olvasható. Igaz, már elkészült az antológia. Előbb vagy utóbb talán be is mutatják egy sikeresen megejthető könyvfesztiválon.

Jó lenne mégis kibújni az új-posztigazság bezártságából, jó lenne újra metamodern törekvéseket látni, olvasni és hinni: ez nem csupán figyelemzavaros fellángolás. Valamivel több, mégis.

¹ Luke Turner: *Metamodernista kiáltvány* (ford. Horváth Benji, Selyem Zsuzsa előszavával). *Helikon* 2016/23.

A műfordító olyan,
mint a kaméleon

BESZÉLGETÉS
MARIUS TABACUVAL /2

AUGUSZTUS, RAJZOK,
TOLLAK

Fischer Botond, Serestély
Zalán és Zsidó Ferenc
helyszíni prózái /4

Karácsonyi Zsolt

SZÖCS ISTVÁN HÍDJA /9

A műfordító olyan, mint a kaméleon

Beszélgetés Marius Tabacuvall

– A Bihar megyei Tótiban születél, aztán a szüleiddel Szilágysomlyóra költöztetek, onnan Temesvárra kerültél, később Kolozsvárra. Hol van számodra az otthon, milyen volt a gyermekkorod, és hogyan került az életedbe a zongora?

– A gyermekkorom eléggé zaklatott volt. Amikor az öcsém megszületett, a szüleim elküldtek a temesvári nagyszüleimhez, hogy tehermentesítsék édesanyámat. Az apai és anyai nagyszüleim is temesváriak, vagyis az anyai nagyapám nem ismertem, meghalt a második világháború után orosz fogóságban, ő az a bizonyos Ion Tudoran, akinek a nevének Székely János *A nyugati hadtest* című regényét először lefordítottam. A szüleim Szilágysomlyón éltek, ameddig Kolozsvárra nem kerültem, egyfajta tudathasadásos állapotban léteztem, nem tudtam eldönteni, hogy temesvári vagyok, szilágysomlyói, vagy honnan való vagyok. Emlékszem, az egyik vakáció alkalmával, útban a tenger felé megszálltunk a szüleimmal valahol, és valaki megkérdezte, hogy hová valósiak vagyunk. Apám azonnal rávágta, hogy Szilágysomlyóról, de én kijelentettem, hogy temesvári vagyok. Azóta is szégyellem magam amiatt, hogy elhatárolódtam a szüleimtől, de akkor úgy éreztem. A vakációkat Szilágysomlyón töltöttem, év közben ritkán történt meg az, hogy a szüleim meglátogassanak, a két település között 260 kilométer a távolság, ami akkoriban óriásinak számított, még nem volt mindenhol aszfaltút, eleinte motorbiciklivel közlekedtek, de ha jöttek is, általában a régi barátaikkal találkoztak, és én emiatt kissé frusztrált voltam. Hiányoztak a szü-

leim, a mai napig úgy érzem, hogy ez a korszaka az életemnek, életrajzomnak hiányos.

1971-ben Kolozsvárra jöttem egyetemre, és itt is maradtam. Egy kicsit elanyátlanodom, amikor a született kolozsvári iskola-társaim összekerülnek és visszaemlékeznek a gyermekkorukra, de teljes mértékben kolozsvárinak tartom magam. Temesvárhoz fűz persze az iskola, de ott nagyon hiányzott a kulturális élet, nem volt semmiféle kapcsolat a temesváriakkal. Kolozsvár bőven kárpótolta mindezt.

Zongorázni úgy kezdtem el, hogy az apai nagymamám zongoratanárnő volt a temesvári Zenelíceumban, egy nagyon akaratos, ambíciós ember, aki azután végezte el az egyetemet, miután édesapám megszületett. Így visszagondolva valószínű, hogy anyai komplexusait élte ki rajtam, én lettem *A Zongorista* a családban. Édesapám sebész-orvos végzettségű, valamennyire tudott zongorázni, a családi legendárium szerint nagymamám egyik születésnapjára megtanulta Frédéric Chopin *Asz-dúr* polonéz darabját és azt előadta, de ő orvosként szerzett nevet, elismertséget.

– Azt olvastam valahol, hogy a nagymamád a német óvodába íratott be. Ma németül is ugyanolyan jól tudsz, mint magyarul, de tudjuk, hogy minden kezdet nehéz...

– Semmit nem értettem abból, amit az óvónéni mondott németül. Ott ültem teljesen megsemmisülve egy sarokban, és próbáltam megfejteni, hogy miről beszélhet. Persze teljesen új sztorit találtam ki, semmi köze nem volt ahhoz, amit valójában mondott. A másik

nyelvi élményem, ami gyakran eszembe jut, az anyai nagymamámhoz kötődik, aki horvát volt, és római katolikus, ezért a magyar római katolikus templomba járt szentmisére egy életen át, anélkül, hogy magyarul egy szót is tudott volna. Ehhez fűződik egy másik emlékem is, éspedig a televíziók indulásáról. Elsőként a belgrádi televízió műsorai indultak be, majd a magyar televízió adásai és csak azután a román. Ne tudd meg, hogy milyen körülmények között és milyen minőségben zajlott a vétel, sokszor csak sejtettük, hogy mi történhet a bohás-zavaros képernyőn, de hallani hallatszott, nagyanyám pedig próbálta a szerb szöveget fordítani, de sajnos nem volt egy szünetelt szinkrontolmács, folyton lemaradt a cselekménytől. Csak két televíziókészülék volt akkoriban a városban, úgyhogy mindig rengetegen gyűltünk össze a nagyszobában, ahol egy hosszú csövel irányították a tetőn levő antennát, míg valamilyen képet-hangot sikerült befogni. Többször előfordult az is, hogy a kép és hang nem vágott össze. Mivel nagymamám állandóan lemaradt a szerb szöveg fordításával, az egybegyűltek próbálták kitalálni, hogy valójában miről lehet szó az adott film-ben, és ebből mindig iszonyatos veszekedések alakultak.

Magyarul mindig is tudtam, nem úgy, mint most, ma már sokkal jobban tudok, bár most sem tökéletesen, főleg az írással vannak nehézségeim. A feleségem, Koós Enikő a tanúm rá, hogy mennyi hibát vétek, amikor koncentrálok és próbálok fogalmazni. Mert olyankor *nagyon-nagyon* fogalmazok.

– Szóval jobb lenne, hogyha csak úgy írnád azt, ami jön?

– Románul ez működik, de magyarul nem. Magyarul muszáj átgondoltan fogalmaznom. Nem is adok ki a kezemből semmilyen, magyarul írott szöveget anélkül, hogy Enikő át ne nézné. Ez egyébként érvényes akkor is, amikor magyar nyelvből fordítok, a román szöveget is ellenőrzöm, főként a tartalom szempontjából. Mondhatom úgy is, hogy a feleségem a magyartudásom alapja.

A nyelvi készség talán születésemtől bennem van, de olyan környezetben éltem, ahol akaratlanul is rám ragadt például a magyar, semmiféle erőfeszítést nem tettem érte. Temesvár egy soknyelvű és kozmopolita város volt, sokkal inkább az, mint ma. De az érettségi találkozónkon már egyre kevesebben vagyunk, az osztályomból, generációból tömegesen vándoroltak ki. A magyar nyelvet Szilágysomlyón is hallottam, beszéltem az utcabeli gyerekekkel, illetve vakációban kint tartóan jártunk moziba, és egy-egy filmet többször is megnéztünk, főleg, ha valami jó akciófilmet vetítettek. Akkoriban a filmeket román és magyar nyelven is feliratolták, tulajdonképpen a fél mozivászon felirattal volt tele. Nagy előrelépés volt a nyelvtudásom szempontjából az, amikor az első feleségemmel, Balla Zsófiával összekerültünk, mert úgy éreztem, illik elolvasnom az írásait, verseit. Eleinte nem magyar irodalmat olvastam, hanem műfordításokat, például *Sam Small csodálatos életét* Eric Knighttől, vagy Gregor Piatigorsky *Csellóval a világ körül* című életrajzi regényét, amely az egyik legvárásosabb könyv, amit valaha is olvastam, soha nem fogom elfelejteni, azóta is nagyon szimpatikusak nekem a csellisták. Magyar irodalmat későn kezdtem el olvasni, és tudatosan.

MARIUS TABACU

Műfordító, zongorista, dokumentumfilm-rendező. 1952-ben született Tótiban. Temesváron a Ion Vidu Zenelíceumban érettségizett, majd 1975-ben a kolozsvári Gheorghe Dima Zenakadémián szerzett zongorista diplomát. 1982-ben műfordítói oklevelet szerzett a bukaresti szakképző intézetben. 1976 és 1990 között a kolozsvári Sigismund Toduță Zenelíceum oktatója volt. 1990 és 1993 között a Kolozsvári Rádió és Televízió szerkesztője, majd a Videó Pontes Stúdió alapítója és elnöke, 2004 és 2007 között menedzser-igazgatója is. 2007 óta pedig a kolozsvári Transilvania Filharmónia igazgatója. Többek közt Bartis Attila, Bánffy Miklós, Bodor Ádám, Esterházy Péter, Lászlóffy Aladár, Székely János műveit fordította román nyelvre. Számos szakmai és állami díj kitüntetettje, 2017-ben a Magyar Érdemrend tisztikeresztjével ismerték el munkásságát, 2019-ben Erdélyi Magyar Kortárs Kultúráért Díjjal tüntették ki, Bánffy Miklós *Erdélyi történet* című trilógiájának átültetéséért pedig megkapta a Romániai Írók Szövetségének díját a 2019-es évre.

– Balla Zsófia révén bekerültél egy írókból, művészekből álló társaságba. Összeforrott csapatot alkottatok Tamás Gáspár Miklóssal, Szócs Gézával és másokkal, többek között a Kiáltó Szó című szamizdat lap szerkesztőivel is. Nem zavarta ez a Szekuritátét?

– Dehogynem zavarta, a Szeku folyton rajtunk volt. A dossziéból, amely több ezer oldal, kiderült, hogy a nyolcvanas évek elején a fiúk kaptak egy ukázt az akkori belügyminisztertől, miszerint figyeljenek oda ránk, mert irredenta, románellenes tevékenységet folytatunk. Miután ugyanis elolvastuk Ion Lăncrănján *Cuvînt despre Transilvania (Szónoklat Erdélyről)* című könyvét, amelynek megjelenése Ceaușescu nacionalkommunizmusának első és legközvetlenebb jele volt, a pártpropaganda révén pedig jelentős visszhangja is lett, Szócs Gézával elkezdtünk aláírást gyűjteni a könyv ellen. Írtam hozzá egy hosszabb kommentárt is, amelyben egyáltalán nem dicsértem Lăncrănjant és az általa gerjesztett jelenséget. Benyújtottam írott véleményemet a kommunista párt Központi Bizottságához, kaptam is iktatási számot annak rendje és módja szerint. Persze volt rá gondom, hogy máshová is eljusson az írás, így aztán amikor a Szabad Európa Rádióban beolvasták, az elvtársak nagyon idegesek lettek. Igazából egy évvel később erősítették be, hogy most már végérvényesen felszámolják a kolozsvári irredenta fészket. Többször kihallgattak, házkutatást tartottak. Elsősorban arra voltak kíváncsiak, milyen módon jutott ki az írás nyugatra. Én meg azt mondtam, hogy talán a Központi Bizottságtól küldhette ki valaki, hiszen oda nyújtottam be. Hogy akkor nem kaptam egy hatalmas pofont, azon ma is csodálkozom.

A *Kiáltó Szó*ban csak egy-két írást közöltem, nem akarták a barátaim, hogy megjelenjen a nevem a lapban, pedig engem nem zavart volna, sőt. De túl egyenes szál vezetett volna hozzájuk, Szócs Gézához, Keszthelyi Andrásához, veszélyes lett volna. Amúgy hosszú ideig keresték őket hasztalan, ügyesen csinálták a fiúk, mármint a barátaim. A legjobban azon csodálkozom, hogy megfigyelt emberként is meghagytak zongoratanári állásomban, holott 1987-ben a pártból is kiléptem. Nem akartak hőst csinálni belőlem, ez lehetett az oka. Azt gondolhatták, hogy nagyobb bajt okozhatok, hogyha bántalmaznak és ezáltal hosszú tesznek. Persze folyamatosan zaklattak és megfigyeltek, az életünkről a legpontosabb naplót a Szeku vezette. Még kommentárokat is fűztek a bejegyzésekhez, az életvitelünket illetően. Például egyszer, amikor nálunk vendégeskedett Szócs Géza és a felesége, Margit, a tartóasztal kommentárban megjegyezte, hogy Enikő, a feleségem kiment a konyhába vacsorát készíteni, de Margit nem segített neki. Vagy azt, hogy eltöltöttünk egy szép vasárnap délutánt a lakásban, ahelyett, hogy kimentünk volna a gyerekekkel a zöldbe. Ilyeneket.

Ugyancsak a nyolcvanas években történt az, hogy elmentünk Doina Corneához, és aláírtuk a rendszer túlkapásai ellen tiltakozó levelét. Ezt a Szabad Európa rádióban felolvasták, a támogatók listájával együtt. Aznap már be is vittek a Szekuritátéhoz. Ezt a továbbiakban többször elművelték velem és a feleségemmel: reggel bevitték és este engedtek csak haza, addig egymást váltva „vallattak”. Voltak komoly tiszték és az úgynevezett *playboyok*, ez utóbbiaknak az volt a dolguk, hogy szóval tartsanak, hogy ne gondolkoz-

zunk. Az igazság az, hogy tulajdonképpen fűtyültek ránk. Nem tartottak különösebben az értelmiségiectől, mert tudták, hogy nincs túl nagy hitelük a tömegek előtt, sokkal inkább a papoknak, egyházi vezetőknek és a munkásvezéreknek volt ilyesféle hatás-hatalmuk. Például azokat a brassói munkásokat, akik szintén aláírták Doina Cornea levelét, komolyan bántalmazták, minket fizikai értelemben soha. Igazság szerint azt sem volt, amit lehallgatni, hiszen az országot nem akartuk eladni és nem is konspiráltunk, igaz, egyszer megtettük, ez a hírhedt *acțiunea găscă – a liba-akció*, amelyről hosszasan tárgyaltunk telefonon, és a szekusok talán soha nem jöttek rá arra, hogy mit tettek. A válasz nagyon egyszerű, Szócs Géza nagyon szereti a libahúst, az akció célja pedig az volt, hogy Márton-napra szerezzünk valahonnan egy libát.

A zongoraművészi karrieremet viszont lehetetlenítették. Az egy dolog, hogy én magam rájöttem, hogy jó vagyok, de ennél sokkal jobban kellene zongorázzak, ha nem akarom beérni egy középszerű zongoristakarrierrel, de egy idő után elkezdtek szabotálni a koncertjeimet: a nevem nem jelenhetett meg plakátokon, műsorfűzetekben, nem adtak koncerttermet, vagy a teremben nem voltak székek, ülőhelyek. Az, hogy a fellépéseért semmit sem fizettek, még a vonatjegyet sem, az már megszokottá vált. Mindezek miatt úgy döntöttem, hogy mivel zongorázni az íróasztalfióknak nem lehet, megpróbálkozom az irodalommal. Így kezdődött a műfordítói tevékenységem. Elsőként Lászlóffy Aladár *Egyetemes hajnal (Dimineața universală)* című novelláskötetét fordítottam 1988-ban, ezután következett Székely János regénye, *A nyugati hadtest*, az már emlegetett anyai nagyapám, Ion Tudoran neve alatt jelent meg. Nagyapám magas rangú román katonatiszt volt, aki az átállás után került fogságba Szibériába, utoljára egy ismerős katonai orvos látta Odesszában, azután nyoma veszett. Erkölszi elégtétel volt számomra, hogy a fogságban elpusztult nagyapám nevét megjelentethetem nyomtatásban. A belső indíttatások és a külső nyomások toltak tehát az íróasztal irányába, olyan alkotások felé, amelyeket fiókba lehetett rejteni. Persze a fiókot is kiürítették a házkutatások alkalmával.

– Az eddigi műfordításaid közül melyiket találtad a legnehezebbnek?

– Mindig az a legnehezebb, amit éppen fordítok, mert a műfordítás nagyjából úgy működik, mint a kaméleon. Egy lefordított mű tulajdonképpen egy új, az adott nyelven megírt történet, de úgy, hogy közben az eredeti szöveghez, annak hangulatához, üzenetéhez, stílusához hűek maradunk. Jelenleg például Szerb Antal *Magyar irodalomtörténet* című művén dolgozunk, és bevallom, néha egy vak hangot nem értek belőle, ilyenkor lép közbe a feleségem, Koós Enikő, és segít, együtt oldjuk meg a felmerülő kérdéseket. Ez lesz az első olyan fordításkötetem, amelyben az ő neve is megjelenik majd, rendkívül hálás vagyok neki a segítségéért, és szegyellem, hogy korábban nem került be társfordítóként a művekbe. Bodor Ádám könyveit is nehéz, de rendkívül élvezetes volt fordítani. Emlékszem, egyszer itt jártak nálunk, és megkérdeztem tőle, hogyan vélekedik az éppen készülő fordításról. Elolvasta az adott részletet, és a rá jellemző szükszavúsággal csak ennyit mondott: ben-

ne van. Ez volt a legnagyobb dicséret, amit Ádámól ki lehetett préselni, de örültem neki. Egyébként nagyon nehéz eltalálni, hogy mi az, amit a román olvasók kedvelni fognak. Például Bartis Attila mindkét, általam lefordított műve, *A séta* és *A vége* is nagy sikernek örvendett, miközben a Bodor-művek alig-alig kaptak figyelmet. Bartis Attila *A séta* című regényében például az volt a komplikáció, hogy csak a mű utolsó felében derül ki, hogy a főszereplő egy kislány. Nem volt könnyű románul az utolsó percig rejtegetni ezt, hiszen a román nyelvben ugye léteznek nemek.

Főleg lelki szempontból volt nehéz Esterházy Péter *Hasnyálmirigy naplójának* átültetése román nyelvre. Magyarországon tartózkodtunk, amikor megjött a halálhíre, és szinte azonnal nekiláttam a fordításának. Bánffy Miklós Erdély-trilógiája sem volt egy egyszerű történet, több szempontból sem. Hogy csak egyvalamit említsek, sziszifuszi munka volt a könyvben emlegetett növények román megfelelőjét megtalálni, kinyomozni. Annak mindenképpen nagyon örülök, hogy a román olvasók körében sikeres a *Trilógia*, sok visszajelzést kaptam, ami nagy elégtétel, akárcsak az, hogy ezért a munkámért megkaptam a Romániai Írók Szövetségének műfordításért járó díját a 2019-es esztendőre. Ez az első olyan fordításom, amely szinte azonnal eltűnt a könyvesboltokból, igaz, kaptam érte melegeget, de hideget is. Egy bizonyos úriember, aki egy korábban megjelent újságcikkben azzal vádolt, hogy túlságosan szeretem a magyarokat, magyarpárti vagyok, miután megjelent a Bánffy-kötet fordítása, telefonon megkeresett és dicshimnuszokat zengett rólam – mondtam is neki, hogy számomra összeegyeztethetetlen az, hogy a lapban szidnak, szembe meg dicsérnek.

– Mi a Video Pontes stúdió története, és hogyan kerültél kapcsolatba a televíziózással, filmkészítéssel?

– Az úgy kezdődött, hogy a kilencvenes évek elején, egy szombati napon sétáltam az utcán, a *Korunkhoz* igyekeztem tárlatmegnyitóra, és találkoztam Csép Sándorral, aki akkoriban kezdte összerakni a kolozsvári magyar televíziózást. Azt kérdezte tőlem, Marius, nem akarsz televíziót „csinálni”? Mondtam, dehogynem, ilyen egyszerűen kezdődött, az az időszak volt, amikor azt hittük, hogy mindent lehet, aztán később kiderült, hogy mégsem. Egyedül nem mertem belevágni, de Maksay Ágival közösen mégis beindítottuk a dolgot. Annyi közünk volt a tévéhez, mint neked az ókínai nyelvhez. A felszereltségünk abból állt, hogy volt egyetlen kameránk, azzal készítettünk minden anyagot. Később a Soros-alapítványhoz benyújtott pályázatunk révén nyertünk egy teljesen felszerelt stúdiót, ez utóbbiból alakult ki a Video Pontes, ahol kezdetben velünk dolgozott Virgil Andrei Miță profi operatőr, és később mások is csatlakoztak. Időközben rettenetesen összevesztünk a kolozsvári televízióval, erre most nem térnék ki, a lényeg az, hogy sokáig nem kerülhettek adásba a Video Pontes által készített anyagok. Nemrégiben láttam néhányat a kezdeti munkáinkból... A minőséget illetően az jutott eszembe, hogy Esterházy Péter, amikor nálunk járt, még a nyolcvanas években, és a vacsora után a nálunk akkori kapható kétes minőségű borral kínáltuk és kérdeztük, hogy na, milyen, azt mondta: ne részletezzük.

MÁRTON EVELIN

Augusztus, rajzok, tollak

FISCHER BOTOND

Trip

Andrea kérésére

A bélyegen, amin amúgy egy kémikus szokott bringázni, most egy tollas-kalapos udvarhölgy suhant, de velocipéden, és az 1943-az évszám helyett is 1899 állt. Ide kellene valami kikacsintás, mondaná Esterházy. Lecsippent egy picike, előre beszagatott négyzetet a bélyegből, a körme rózsaszín, és mintha a szénaboglya maga zümmögne. A nyelve alatt hamar pirinyó papírgalacsinná zsugorul a velocipédező udvarhölgy, az ég kék, a fecskék cikáznak, a szundítás sorsszerű.

Az első felébredéskor még minden rendben volt. A fecskék lilán világítottak, a szénaboglya virágseréppé változott, a napraforgók vibráltak és pörögtek, minták mindenhol, de a tenyerét még mindig ugyanúgy tartotta, ugyanaz a rajz volt, csak más színek, a tenyéren a bélyeg, a bélyegen 1789, rajta egy csecsemő loval, kis négyzet lecsippentése, nyelv alatt a galacsinná válás, a fecskék már narancs-színűek, a szénaboglya-virágserép már váza, de még mindig zümmög, aztán a tenyéren a bélyegen a bicikli csövén egy banán, mint Andy Warhol banánja a Velvet Underground borítóján, de ducttape-elve, kicsi négyzet lecsippent, a nyelv alatt kicsi ducttapegalacsinná válás, a tenyéren csontvázon lovagol Villon, Faludy átköltésében, a szénaváza már zümmögő hamutál, tenyér, bélyeg, lapozás, a bélyegen hpv és covid vírusok, a nyelv alatti galacsinnban, ez nem tollrajz lett, tollrajzok pörgetése, jaj, kész, mondaná József Attila.

Kombájn

nagyon sokan kérték egyszerre

András ott ül a kombájn légkondicionált kabinjában, a rádióban a *Nélküled* szól az Ismerős Arcoktól, azon töpreng, hogy ne-hogy megint elkezdjen fájni a foga, meg hogy annak idején bezzeg nem volt légkondi a kombájnban, meg rádió, meg gps meg istennyila. A kombájn egy gép volt, a kombájn meg gépezelő, meg is tudta javítani, ha elromlott, a kombájn mestere volt, ezek a mai kombájosok mintha Audit vezetnének, hova jutott a világ. Unatkozik, ez az unalom látszik az arcán, ahogy a kombájn-kormányra könyököl, bámulja a szántóföldet ellepő juhnyáját. Nem a kezében lévő pátéskenyérre néz, azt látatlanban csomagolja ki, magának tette be hajnalban, a rádióban a *Szálljunk fel* szól az

Eddától, mikor a kenyeret kente, de az egy másik tollrajz. András tűzoltó szeretett volna lenni amúgy, de nem azért, mert le akarta volna győzni a tüzet, hanem azért, mert imádta a tüzet, titokban kijárt az erdő mellé, és óriási tüzeket rakott. Egy normális világban tűzszonglór lett volna, vulkanológus, és a rádióban Black Sabbath szólna, és ez most nem judging, hanem tovább kellett vinni a gazdaságot. Kombájos lett, mert szerette a robbanómotorokat is, az egyetlen kombájos volt mostmár a csapatban, aki el tudta magyarázni a bütyköstengelyt, vagy egyáltalán tudott a létezéséről. A juhok most veszik körbe a kombájnt, a fehér tenger közepén zöldell a John Deere, az agresszív és bunkó bodyguardkutyák őrzöngve ugatnak, nem fáradnak el, élvezik az őrzöngést. András arra gondolt, hogy itt mifelénk a juh olyan, mint a szent tehén Indiában. Mindenhova odamehet. Ez se volt annak idején. Mind-egy, ez az utolsó napja, erre gondolt a tollrajz tanúsága szerint, arra, hogy otthon, mikor este hazaér, kibontja az Unicumot, amit a pesti testvére hozott, és gyújt egy jó nagy tüzet a kert végében.

Vonal

Karácsonyi Noémi kérésére

Ez a tollrajz egyetlenegy nagy transzparens, egyetlenegy nagy kérdéssel, csupa nyomtatott betűvel, most be is kapcsolom a capslockot: KI A FRANC HÚZTA MEG AZ ELSŐ EGYENES VONALAT, ÉS MIÉRT. Igazából nem. Mert a rajz Bolañót ábrázolja, ahogy ezelőtt a transzparens előtt gubbaszt, görbe háttal, vérekes szemekkel, a szemüvegével persze, ahogy ott gubbaszt, és ezt a tüntetési feliratot nézi, hogy ki a franc húzta meg az első egyenes vonalat. Bolaño azon gondolkodik, hogy nem isten, az biztos, de ez így még közhely, a természetben nincs egyenes vonal, nincs természetes egyenes vonal, de ez még mindig közhely, azon töri a fejét Bolaño a Bolañoszemüvegben a transzparens előtt törökülésben vagy szlávosan guggolva, hogy ott basztak el mindent, jó, hogy ezt le lehet írni, de a közhelyeket nem, mindig gondolkodni kell, gondolja Bolaño, meditálni kéne, nem gondolkodni, a transzparens előtt gondolja ezt, nincsenek színei. Konkrétan azt, hogy azt nem kellett volna. Az egyenest nem kellett volna. Hobbitházakat kellett volna, girbegurba plafonokat, gyökérindázást, csalé szántást, ökörhugyozás-kerítések. Csak ennyit kellett volna. Azt a kurva egyenest kellett volna elkerülni, és akkor nem lenne semmi baj, nem lenne gyermekmunka a bányában, nem lenne

atombomba, nem lenne covid, nem lenne mézárszék, nem lenne apokalipszis, már rég az űrben gazdálkodnánk, lebegnénk, amikor akarnánk, tényleg robotok robotolnának, mindenki elektromos lakóautóval hippiskedne a természeti rezervátumokban, legyőztük volna a rákot és a hpv-t, és a juhászkutyák nem akarnának megenni minket túrázás közben. Ezen gondolkodott Bolaño a transzparens előtt, amin azt írta: ki a franc húzta meg az első egyenes vonalat és miért.

Tollrajzás

Erdélyi Tünde kérésére

A mester szeme kékjé időként fel kellett használni a filozofikusan mély kék szín kikeveréséhez, mert a mester az alkímikus arkangyalok rendjéhez tartozik, oda is tartozott mindig, a szeme kékje pedig. De a tollrajzhoz most nem kell a kék, ahogy begörbült háttal, oldalra biccentett fejjel, gúnyos mosollyal gesztikulál vehemensen, a kezei mint a tekergő kígyók, amiket gnosztikus anekdotákkal búvól. Van négy söre minden nap, amit a még élő ALKangyalok mindennap felajánlanak neki, mint a sámánok a vodkát Jakutföldön. Aztán valamelyik elrévült kolozsvári vagy konstancai magánsámán felteszi a kérdést: mi van a maszkkal, Bréda mester, mi van a vírussal. Aztán ő elkezd egy szájcscsörítéssel, egy alig érzékelhető szájcsettintéssel, mondja, de nem hallatszok, csak a kígyóként tekergő kézfejek. Kihallatszok a zajból egy-egy félmondat. Hogy a maszk nem eltakar, hanem kinyit, a maszk az istenség arca vagy a szatír, de ez nem maszk, nem is álarc, mégis annak hívjuk, és ezzel ruházzuk fel divinitással, mintha ezt mondaná. Hogy a vírus az virtus, mintha ezt, a koronavírusról beszél, de nem hallatszok, hiszen ez csak egy rajz. A középkori pestisről beszél, a madármaszkokról, és hogy ezek a napkiszívott strandkorlátkék maszkok miért azok szemiotikailag, mint a madárcsőr a lexikonok iniciáléiban, az alkímia változott, nem az elemek, mintha ezt mondaná, de nem hallatszok, csak a kezek, és az ideoda biccenő, lelógó koponya.

SERESTÉLY ZALÁN

Ihlet

Katalin kérésére

„Ki az, aki megihlet? Inni kell hozzá? Szép nő kell hozzá?” – kérdez Katalin, és megrémülök, hogy magamat kell tollhegyre vennem. Meg kell mondanom, cigányútra tért a kérdés: két éve nem írtam sem verset, sem prózát, az ihletről faggatni épp engem épp ma olyan, mint földműves számon kérni a pilótatudományt. Ha tudnám, mi kell hozzá, bizisten, beszerezném. Kimennék holnap hajnalban az ócskára, vennék egy karton „kontrabándás” cigit, keresném szép nők társaságát, nézném, ahogy naplementék pattannak vissza

Augusztus, rajzok, tollak elnevezésű összeállításunk darabjai az Erdélyi Magyar Írók Ligája által, a Kolozsvári Magyar Napokon, a Bulgakov Kávéház teraszán szervezett *Helyszíni prózaírás* című eseményen íródtak, ahol a közönség soraiból jelentkezők kérésére (a témát, a kulcsszavakat a prózaigénylők adták) születtek az itt olvasható tollrajzok.

TOMPA GÁBOR

Huszonegyedik század

Számon tarthatják, mit telefonoztam?
Ugyan kérem! Ez rég divatjamúlt!
Egy virtuális világháborút
nem szolgálhat többé ily ócska program,
melyben a megfigyelő mindig ott van,
ahol a megfigyelt. Ma már a súlyt,
a hangsúlyt másra fektetik, ha úgy
tetszik, sokkal egyénibbre szabottan
s szabadabban jelentheted magad.
A világhálón kúszó szolgálhad,
ki sok-sok kósza hírt fröcsögve böngész,
már minden sóhaját kiszolgáltatót.
Akár a Lear királyban, itt a csempész,
amott pedig örült vezet vakot.

Fuck the pronouns!

A vén gonoszlán zöldre mázolt hajjal
fészbukján üdvösséget osztogat.
Sok fércművel, mit mennyekig magasztal,
elárasztja a pécsi POSZT*-okat.
Zakót, nadrágot harisnyára szabdal,
személyes névmásokat fosztogat,
s amint terítve áll az ingyen-asztal,
lerágja mind a zörgő csontokat.
Ha már a nőnemért is összeszidnak,
bejegyzí magát ós-neutroidnak,
talált fiút binárisan nevel.
Nem számít nála már se bőr-, se bélszín,
ha nem fehér, pályázhat rá a mainstream,
s titokban duzzad álcázott kebel.

* – Országos Színházi Találkozó

Protokoll

Az embert, ha színházigazgató,
mindenki gyűlöli. Így szólt apám.
Az állítás végképp megnyugtató,
különbön folyton visszatartanám,
mi oly gyakran előkívánkozik,
s ami mindenképp visszavonható,
ha az ember színházban dolgozik,
kivéve, hogyha épp igazgató,
s ennélfogva mindenki gyűlöli,
e deszkaságon nincs számára jó,
pedig a színpad folyvást bővíti,
kiváltképp, ha már nem igazgató.

Furcsa tavasz

Zöld csáppjaival terjed,
szívemben nő a május,
maszkban kínálja orgonáit
a sarki virágárus,

elmaradt karneválról
szomorú álcák jönnek,
kikandikál a város,
kacsint a vízözönnek,

Dorel Găină: Figyelj! Figyeld magad! Figyelj minket!

milyen hónapban indult,
mikor térhetne vissza
Noé apánk az árral,
amíg az Úr fölissza

elázott arcainkról
a bűnt, mert nincs ítélet,
s minden fajtából kettőt
békében együtt éltet.

Jozefa szomorú szentkép

Jozefa szomorú szentkép,
ódáját angyalok zengték,
amíg az Opera téren
vacogott azon a télen.

Sohasem tudhatta senki,
mért akar kenyeret enni,
semmi mást – vörösbort inni,
csupán az utcákban hinni.

Amikor a diktatúra
kiköltözött a körútra,
bevonult egy üzletházba,
fedél alatt tovább fázva.

Furcsamód azóta ott van,
boltokban, kirakatokban,
messziről engedi nézned,
s inti, hogy nem kell a pénzed.

Kabátja mindig a régi,
bérbe vett s kibérelt kégli...
Esténként, amikor berúg,
megpihen vállán egy kerub.

Emléketörések

Anyámat a születésnapomon temettük el fél évvel ezelőtt. Mindig is tudott időzíteni. Szívem szerint a lakást még mindig nem adnám el, de Zoli rábeszélte, hogy keressék végre egy ingatlanost, ha már a húgom úgysem fog hazajönni emiatt Új-Zélandról. „Kérjünk legalább egy árajánlatot, és ha már ott vagyunk, fotózzuk be a szobákat, és kíváncsiságból adjunk fel egy hirdetést. Csak kíváncsiságból.” Elvégre tényleg kell a pénz az esküvőre, és a lakás rám eső részéből, a lakáselőtakarékosságimból, meg Zoli garzonjának árából vehetnék végre egy nagyobb, nyolcadik, kilencedik kerületi lakást, amiben lenne hely a gyerekeknek, a régóta áhított hóféhér, minimál konyhabútornak és a gránitborítású munkaszigetnek. Sőt, talán még egy kis erkélyünk is lehetne, ahol fűszernövényeket természetünk, és reggelente egy kis széken ücsörögve ihatnánk meg a kávékat.

A hirdetés feltöltésének másnapján hív is az ingatlanos, hogy

– Van egy komoly vevő! – Meglepődöm, hogy ilyen hamar. – A CSOK óta ezen a környéken nagyon pörögnek az ilyen méretű lakások.

Megegyezünk abban, hogy amint van konkrét híre, jelentkezik. És jelentkezik is még aznap délután, harmincnyolcmillió kettőért meg is venné egy illető.

Bár eredetileg harminckilencért hirdettük, számítottunk rá, hogy alkudni fognak.

– Harmincnyolcöt – mondom a telefonba, miután Zolival gyorsan megbeszélem a dolgot. Alig tíz perc múlva ismét csörög a mobilom. Az ingatlanos az, kissé fáradtan, de még mindig olyan erőltetett jó kedvvel, mint egy reggeli rádióműsor bemondója, gratulál, nagyon úgy néz ki, eladtuk a házat. Ha itt lenne velem szemben, lehet, hogy pofon vágom. A vevő csak azt kéri, hogy az összes holmit tüntessük el a szerződéskötés után két héten belül.

Erre valahogy nem is gondoltam, holott ha valami melós lesz, az ez. Ugyanis anyám, miután harmincöt éves korában végképp értelmetlennek találta az életét, elvégzett egy szövő tanfolyamot, és ezzel tulajdonképp megtalálta a maga vallását is. Komoly elhivatottsággal ásta bele magát a minták és motívumok szimbolikájába, a szövés mesterségének történetébe és szakralitásába. Persze ezt is csak azért, hogy szerepelhessen. Megalapította a kerületi szövőkört. Évente kétszer kiállították a munkáikat, licitre bocsátottak belőlük jó néhányat, és a befolyt összeget hol egy kutyamenhelynek, hol egy hajléktalanokat segítő alapítványnak utalták át. Sőt, egyszer még egy lengyelországi testvérvárosban is kiállították a legszebb szövéseiket. Minden ekörül forgott. A függőleges és vízszintes szálak körül. Sok fonalat ő maga készített. Egyszer-

rűen megbabonázta az, ahogy a bűdös és koszos gyapjúból végül fonál lesz az orsón. Ahogy az összegubancolódott gyapjú sötét „óskáoszából” – ahogy ő mondta – a mosás és a fellazítás után egyszer csak fehéredni kezdett a gyapjú.

– Nézd, látod ezt a szálát? Simán szét tudod tépni, igaz? Na, most figyelj, most jön a varázslat. Ahogy feltekerem őket az orsóra, hopp, nézd, milyen szépen forog, na, ezt már nem olyan könnyű szétszakítani, igaz?

– Igaz – feleli az akkor öt-hat éves húgom, miközben az ügyetlen kis ujjaival pörgeti a szálakat az orsón, de ha anyám nem nézett oda, a keret előtt ülve gyakran játszotta azt, hogy egy hárfán játszik. Én ekkor – lázadó kamaszként – a hétvégéket mindig apámnál töltöttem, még anyu hétvégéjén is, csak azért, hogy fájdalmat okozzak neki. Pedig volt elég baja nélkülem is, elvégre akkor már túlvolt a második válásán, a húgom apja felénk se nézett, tartásdíjat pedig csak akkor fizetett, ha anyám perrel fenyegetőzött. Ettől függetlenül a családi jelszó az volt: „Nem engedhetjük meg magunknak a boldogtalanságot. Az a csórók kenyere.” Boldognak kellett volna lennünk, de nem bírtam részt venni ebben a színjátékban, valószínűleg a húgom is emiatt menekült Új-Zélandig.

A molyok a rengeteg naftalin meg levendula ellenére is több helyen tanyát vertek a kosarakban. Próbálom a fonalakat anyag szerint csoportosítani. Az egyik szövőszéket már hónapokkal ezelőtt elvitte anyám egy szövőtársa, a másikon egy szép piros-fekete-fehér szőttes feszül. Anyám utolsó munkája, egy moldvai darab alapján. A felvető és a beverő szálak pamutból, a finoman fonott cigája pedig gyapjúból van. Ezt már évek óta szőtte, de aztán mindig visszafejtette.

Látom magam előtt, ahogy a felvetés előtt ül, kockás papíron rajzolgat és számol. Sokáig tervezte, hogy milyen legyen az újabb anyag mintája és színe. „Látod, a felvetés mindig ugyanaz, mindig adott, de te döntöd el, hogy mivel töltöd ki, ez a te szabadságod. És ha elrontod, semmi baj, sok munkával, de visszabonthatod. Egyedül a felvetéssel nem tudsz mit csinálni, az olyan, mint a sors. Na, ne nézz olyan komolyan, mosolyogj, szívem!”

Képtelenség, hogy nincs. Annyira elevenen él bennem, ahogy itt ül, ezen a széken az ablak előtt, ahogy újra és újra elhelyezkedik a párnán, nyikorog a szék, közben zenét hallgat, suttogva számolgatja a szemeket, a hosszú körmeit kettésével futtatja végig a felvetőszálakon, de egyébként csöndben van, holott egyébként mindig beszélt, jó hangosan, úgy, hogy az utca túloldalán is lehetett hallani. Ennél már csak nevetni tudott hangosabban. Olyan hangosan és színpadiasan, mint az igazán szomorú emberek, akiknek már rég nincs kedvük beszélni arról, hogy mi fáj. Sokszor szégyelltem magam miatta, ahogy mindenki minket nézett. Lázadásból kezdtem halkán és lassan beszélni, és talán anyám folytonos röhögése miatt lettem olyan komoly, és gyűlöltem meg egy életre a nevetést és a boldogság szót.

Csak az egyetem elvégzése után kezdtem vele újra jóban lenni, amikor rájöttem, hogy milyen rohadt magányos lehet, és ő is belátta, hogy nem leszek a legjobb barátnője. Egyre többet mesélt a múltáról, a gyerekkorunkról és magáról, és olykor arról is, ami bántja. Én pedig hagytam, hadd beszéljen, mert éreztem, valamiért gyorsabban öregszik, mint kellene.

Facebookon hirdetem meg az eseményt, de anyám egyetlen szövőklubos barátnőjét sem hívom meg. Nem akarom őket újra látni, elég volt a temetésén is belőlük. Nem akarom, hogy ismerősök turkáljanak a holmija közt. Idegeneket akarok látni, akik szenttelen gyorsasággal széthordják mindazt, ami anyámból még itt maradt.

Végül annyian jelentkeznek, hogy három csoportba kell beosztanom az embereket, pedig jó lett volna egyszerre letudni az egészet.

Az első turnus tízre érkezik. Alighogy beterelem őket, Zoli hív, hogy talált egy super lakást, átküldi a linkjét, nézzem meg gyorsan.

– Most nincs időm ezzel foglalkozni – csapom rá a telefont.

Az utolsó napja reggelén felhívott. Nem értettem, mit mond. A hangja egy öregasszony hangja lett. Nem is volt már szinte hang, hanem csak nyöszörgés és sóhajtás keveréke. Nem tudom, mit mondott, aztán a nővér vette át a telefont, és azt mondta, hogy menjek be, ha el akarok búcsúzni az édesanyámtól.

Már nem élt, amikor beértem. A telefon híváslistájában láttam, hogy csak engem hívott, és ettől valahogy megnyugodtam.

Véletlenül találtam meg két évvel ezelőtt az egyik zárójelentését is, de azt mondta, hogy ne törődjek vele, mert minden rendben lesz, majd ő meggyógyítja magát. Arra a kérdésre, hogy hogyan, csak annyit mondott, hogy majd ő tudja.

A halotti toron árulta el egy szövőtársa, hogy egy spiritisztához járt, aki azt javasolta neki, hogy minden este kenje be szilvalekvárral a mellét, és közben képzelje el, hogy kis manók másznak a bőre alá, és felzabálják a daganatot.

És megjött az első, meg sem nézi, csak dobálja a fonalakat az ötvenliteres kukászsákba, kilója 500 Ft, mindegy, hogy merinói gyapjú, kézzel festett fonál vagy nyerspamut-cérna. És szépen jönnek a többiek is, egy idő után megunom a kaputelefon folytonos csörgését, lemegek, és kitámasztom a kaput, de előtte ráragasztok egy A/4-es papírt: „Fonalvásár, 4. emelet.”

Tíz-tizenkét ember tolakodik a nappalinkban. Oda se nézek, ahogy széthordják az egészséget, csak vigyék. Lesz belőle hímzett szélű szalvéta, gyerekszoba és gránitlappos konyha. Ha valaki megkérdi, hogy miért válok meg ezektől a szép anyagoktól, csak annyit mondom, költözködés miatt. Még mindig nem jön a számra, hogy „mert meghalt anyám”.

Az egyik vásárló megkérdezi, hogy a könnyező pálmát megveheti-e. Rábólintok, persze, vigye csak. A legelső levelét le is kell vágni, mert nem fér ki az ajtón. Egy másik nő közben a cipős szekrény ajtaját nyitogatja, és benne anyám cipőit nézegeti.

>>>>> folytatás a 8. oldalon

– Ezek is eladók? – Egy pillanatig nem bírok megszólalni, de aztán bólintok.

– Igen, darabja ötszáz ennek is.

Majd kinyitom a szekrények ajtaját, rászórom a kanapéra a ruhákat, mint egy turkálóban. Bizsereg az egész testem, szinte súlytalan vagyok.

Az utolsó csoportnak már alig marad valami, ezért inkább a bútorokat, ruhákat, könyveket mutogatom nekik, mert bár Zoli iderendelt egy privát lomtalanítót a hétvégére, most mégis az az érzésem, hogy itt annyi cucc van, hogy legalább három teherautót kellett volna megrendelni. Gyakorodva néznek rám, és amikor felajánlom, hogy ingyen is elvihetnek mindent, megfagy a levegő, inkább szép lassan felzívódnak.

A dobozok többsége üres, a fiókokban csak a fehérnemű maradt meg, a fürdőben rengeteg megkezdett flakon és krémes tégely, a konyhában pedig egy külön szekrényben rengeteg vitamin és táplálék-kiegészítő sorakozik.

Kezemben egy ötvenliteres zsák, gépiesen dobálni kezdek bele mindent. A zsák nagyon hamar megtelik, de még így is rengeteg minden van itt. Leviszem a cuccot a lenti konténerbe, éjjelre hangoznak. Nincs erőm visszamenni a lakásba.

Negyven percet kéne várni az éjszakra, ezért inkább hazasétálok. Noha október van, egész enyhe az éjszaka. Élvezem az avar szagát. Otthon sokáig állok a zuhany alatt. Zoli már alszik, de felébreztem. Érezni akarom a testét, ahogy fokozatosan megfeszül a kezem alatt. Nem tudok elmenni. Dühömben nekidobom a derekam alá tett kispárnát a falnak. Zoli persze előékenyen próbálkozik újra, de végül rábeszélem, nyugodtan élvezzen el bennem, hátha most végre teherbe esem.

Másnap Zolit kérem meg, hogy üritse ki a lakást, készítsen elő mindent a hétvégi „szemétszállításhoz”. Tesóm persze ezt is megússza, csak a pénz miatt hív, hogy mikor és hogyan kapja meg.

Péntek estére odamegyek. Visszhangosan kong minden szoba. A bútorokért jelentkezett valaki *jófogáson*. A maradék cucc zsákokban sorakozik a szoba sarkában. Radnóti összes, sötartó, sárga, nyálfoltos párna innentől kezdve már tényleg csak szemét. Egy külön falárába gyűjtjük, amivel még dolgunk lehet: családi fotók, egy korondi váza, anyám kézimunkái. A nappali közepén már csak a szövészék áll magában, rajta a szövet.

– Ezzel meg mi legyen? – kérdezi Zoli.

– Hétvégén jön érte anyám barátnője.

– És a szövés? Le kéne vágni.

– Le.

Aztán két napig nem megyek a lakásba, csak aznap, amikor anyám barátnője jön a szövészékért.

Az ablakkereten ott van az olló, amivel levágtuk a könnyezőpálma leveleit. Hajlamos vagyok mindenben anyám üzeneteit látni. „Kösz, anya!” – mondom magam elé. Ahogy elvágom a felvetőszálakat, boldogan pattannak szét. A nehéz anyag az ölembe hull.

SZAKÁCS ISTVÁN PÉTER

Karanténos édes kettesben

(humoreszk)

Amikor sok évvel ezelőtt az eskető pap kérdésére férfias lazasággal odavetettem az oltárnál, hogy igen, még nem voltam tisztában az együtt szó valódi értelmével. Újdonsült asszonykám elszánt tekintetéből persze simán megvilágosodhattam volna, én azonban megbocsáthatatlan felületességemben nem vettem észre – plasztikus költői képpel élve – a létem láthatárán gyülekező baljós fellegeteket. A gyakorlat aztán felnyitotta a szemem. Eddigi közös életünk során azonban mindig akadt kibúvó, ami ideig-óráig a tovatűnt szabadság illúziójával ajándékozott meg, de a karantén kihirdetésével ennek is befellegzett. Vége szakadt az önfelelt magányos kószalásoknak, a munkahely és az otthon közti fakultatív kitérőknek, a péntek esti öregfiú-focimeccseket követő rituális kocsmázásoknak, hol sorstársaimmal kalákában kesereghettünk sanyarú sorsunkon. Ami eddig könyvekben, filmekben vagy jóslatokban létezett csupán, az most kökémény hétköznapi valósággá vált. Hiába hajtogattam, hogy ez is csak egy influenzajárvány a sok közül, hitestársam felelőtlen fráternek titulált, s első lépésként egyszemélyes operatív válságtanácsot hozott létre karanténos együttlétünk hatékony megszervezése érdekében.

Tudod jól, hogy mindent az érdekünkben teszek, hangsúlyozta finoman a vész helyzetben rá háruló felelősséget. Bevásároltam, mindenből van bőven. Meglásd, jól elleszünk együtt a karantén végéig! Ez mégsem az If vára, mutatott körbe panellakásunkban. Igaz, te sem vagy Monte Cristo grófja, tette hozzá, kritikus szemmel méregetve. Az első két-három hét még valahogy eltelt. Miközben én olvastam, és a Maradj otthon! pornóoldalakon navigáltam, addig ő a média – járvánnyal kapcsolatos – hírözönében mélyedt el, és az önjelölt próféták apokaliptikus látomásaitól kezdve a csodadoktorok készülő receptjein át a politikusok össze-vissza locsogásáig mindent lelkiismeretesen az eszébe vésett, és – sajnos – megosztott velem. Egy idő után, mivel a mozgás igencsak hiányzott, izmaim karbantartása végett rendszeres testedzésbe kezdtem. Reggelente helyben lefutottam cirka ezer métert az erkélyen, alsó szomszédom nagy rémulatára, aki szentül meg volt győződve, hogy rendbontókra vadászó katonai kommandó dobogását hallja a feje fölött. Kár volt felvilágosítanom, mert telefonon pánikeltéssel vádolt meg hitvesem előtt, minek következtében nekem is le kellett állnom, mint a nagy sportkluboknak. Ettől kezdve a lakás hermetikusan lezárt terében tengettem életem. Heroikus önfegyelemről téve tanúbizonyságot, hitestársam valamennyi járvány megelőző intézkedését betartottam, és csak akkor fogott el vala-

Horváth Levente: *Részlet*

mi kontrollálhatatlan remegés, amikor a rendszeres fertőtlenítések közti rövid szünetekben öntudatosan megjegyezte, hogy mindezt a járvány megfékezése érdekében tesszük.

Egy szép tavaszi napon aztán nem várt fordulat következett be sivár, karanténos életemben. Le kell vinni a szemetet, már nem fér a lakásban, állt elem életem párja. Hát hogyne, drágám, ugrottam föl készségesen, és már kaptam is föl a degeszre tömött műanyagzsákokat. Csak, ha ezt előbb felvetted, nyomott egy egészségügyi maszkot a kezembe. A maszkkal és az úti célotomat feltüntető úrlappal a kezemben végre kiléphettem a szabadság szellős világába. Máskor igyekeztem minél hamarabb megszabadulni e férfiúi mivoltomat mélységesen sértő háztartási feladattól, ezúttal azonban egy cseppet sem siettem. Ráérősen bandukoltam a szeméttárolóig. Bár az asszony már külön tasakokba tette az üveget, a papírt, a műanyagot és a komposztot, én újrakezdtém e maximális odafigyelést igénylő, aprólékos munkát. Aztán hirtelen ötlettől vezérelve, tovább finomítottam a szortírozáson. Formájuk és úrtartalmuk szerint szétválogattam az üvegeket. Külön tettem a szalvétát, az írópapírt és a papondekli dobozokat. Méretük és márkájuk szerint csoportosítottam a nejlon tasakokat és műanyag flakonokat. Kezdetnek nem is volt olyan rossz! Észre sem vettem, hogy közben rám esteledett. A komposzt szétválogatásának módszer-tanán töprengtem éppen, amikor az őrzőrat belém kötött. Már éppen eleget vacakolt itt, húzzon már haza, mordult rám a vezetőjük, miután ellenőrizte a papírjaimat. Majd, ha befejeztem, néztem farkaszemet a nagydarab őrmesterrel. Dulakodás közben beüthettem valamibe a fejem, a nappali kanapéján tértem magamhoz. Nem kellett volna hősködnöd, hajolt fölem aggódva a feleségem. Csak a munkámat végeztem, tiltakoztam erőtlenül. Ennek már több mint két hete. Azóta nem tettem ki a lábam a lakásból, de az igazat megvallva, nem is hiányzik. Néha ugyan megszokásból a csukott ablakhoz lépek, de hiába könyörög az asszony, a maszkot nem vagyok hajlandó levenni az arcomról. Hogyisne, azok a sunyi kis vírusok csak azt várják, hogy lazítsak az előírásokon!

Szócs István hídja

A hatáskeltés mestere volt, a látványos, a különös, a bizarr, a furcsa, a groteszk jelenségekre odafigyelő élénk elme játékaiknak értő szemlélője, aki éppen a szemlélődést tekintette egyik meghatározó tevékenységének. A látvány foglalkoztatta, természetesen ez is, mint minden – a hatással összefüggésben.

Mert a látvány és a hatás érdekelte, gyakorta fordult a színház felé – „a legnagyobb tömegeket érdeklő művészetben „látta a hatásgyakorlás legfőbb eszközét. A hatás célja pedig mi lett volna? Ha elővesszük példának okáért az *Illúzió, bűbáj és máztalan valóság* című 1971-ben megjelent tanulmányát, azt látjuk, hogy a félmegoldások, a műveletlenség és a sznobéria ellen épp úgy síkra szállt, mint a renyhesség és színvonaltalanság ellen. Jól tudta, írja is: „a művészi munka neheze alól nem ment fel semmilyen szellemes kérdésfeltevés, semmilyen bravúros egyszerűsítés”.

A színvonal szellemessége és a szellem színvonala, a bravúr és az egyszerű nagyszerűség azonban mindig is foglalkoztatta. Egyszer a nagy tömegek hibáit sorolja, máskor a magába forduló elitizmuson veri el a port – ami csak látszólag jelent ellentmondást. Mert a pontosan célzott mondatok és a távolságtartás jól megfér egymás mellett.

Odaszólásait, kiszólásait, olykori túlzásait elsősorban az irodalomtörténészek és a kritikusok nézték rossz szemmel, az olvasók azonban élvezettel lapozták fel kritikáit, kultúrtörténeti esszéit. Éppen ez utóbbival, a kultúrtörténeti esszé műfajával aratta legnagyobb sikereit.

Bertha Zoltán írja a *Selyemsárhajó* című kötetéről: „ropant izgalmas és tanulságos kötettel jelentkezett Szócs István, távlatos igazságainak, hipotéziseinek, ha nem közvetlenül a szaktudományokban (néptudományokban), vagy az általánosan beidegződött nézetrendszer között szerevezve is érvényt, de a kultúrfilozófiai gondolkodásban mindenképp”.

A szellem része volt ő, ahogy Bréda Ferenc is megfogalmazza: „Ez a szinte hihetetlen szellemi bőség, ez a tettős termékenység, ez a mindent magával ragadó sodrás, ez a magasfeszültségű spirituális váltóáram, ez az állandó ideoda cikázó, hermészi információcsere jellemzi Szócs István munkásságát.” Lászlóffy Aladár pedig Szócs István portréját így vázolja fel 2008-ban: „Az emlékezet, a tömörítés, a kultúrharc Toldija – amint azt Ő megannyi pillanatban mutatja, bizonyította – avagy Don Quijotéja köztünk. Egyike a

Szócs István a Helikon Nagyszamos utcai szerkesztőségében

kultúrákban bujdosó örök szellemeknek, megtestesülések és kijózanodások százainak a fontos és pontos pillanatokban.”

Miért a kritikus maszkjában, számára igencsak testhez álló köntösében jelent meg mégis leggyakrabban?

Mert pontosan érezte, erre van szükség, hogy a fontos pillanatok pontosan jelezzük, és ne feledjük el, a kultúrának nem csupán széle-hossza, de mélysége is van. Kritikái éppen ebben a látás, a mélyrelátás képességéből merítették erejüket, lett légyen szó irodalomról, színházról vagy képzőművészetről. Akkor érezte magát igazán elemében, amikor arra való kritikai anyagot lelt magának, vagy azért, hogy nagy lendülettel darabokra szedje, vagy azért, hogy a feledés homályából, az irodalom- vagy kultúrtörténet pereméről a figyelem középpontjába hozza a régi vagy akár kortárs alkotókat.

A szellem embere, a kultúrharc Toldija, a kultúrfilozófiai gondolkodás egyik fenntartója, mondhatjuk el róla, ám túl ezen, bármilyen különös: ember is volt – hibáktól nehezült, vállalásoktól magasodva.

Nem utolsó sorban pedig kolléga, a *Helikon* munkatársa, majd főmunkatársa.

A szerkesztőség Nagyszamos utcai, majd Boldog utcai légtérének hangulatát nehéz lenne leírni, ha nem hallanánk, amint Nagy Mária megszólal: „Már hallani Szócs szuszogását az udvaron” – hogy aztán máris a szerkesztőség ódon foteljében üljön, teljes főmunkatársi valójában, élcre, csípős megjegyzésre készen bármikor.

Az ezredforduló Kolozsvárját is úgy lehet igazán pontosan leírni, ha belerajzoljuk Szócs Istvánt, amint olykor botjára támaszkodva, kezében sötétkék vászonszatyorral éppen áthalad a Szamos-hídon, útban a Széchenyi téri piac felé.

Ha elképzelünk egy kritikus holdtöltét, amelynek hídján az ellentétek: a selyem és a sár mellett egyszerre van jelen a polemizáló hangvétel és az érdeklődő értékkeresés, azon a hídon Szócs István mindig ott áll majd: szuszogva, élesen kifakadva, vagy csak botjára támaszkodva, mint ki távlatokba néz.

Most, a kritikus álorcát talán egy pillanatra elengedve, éppen egy másik hídon halad át.

Nyugodjon békében!

KARÁCSONYI ZSOLT

Elhangzott a Házsongárdi temetőben, Szócs István temetésén, 2020. szeptember 16-án.

Szócs István a Helikon Kálvin utcai szerkesztőségében, Lászlóffy Csaba és K. Jakab Antal társaságában

Metamodernizmus az erdélyi fiatal lírában

(A címtelen föld: fiatal erdélyi metamodern líra címmel az Erdélyi Híradó Kiadó és a Fiatal Írók Szövetsége gondozásában, 2020 őszén megjelenő költészeti antológia előszava)

Mielőtt teljes lendülettel belevágnánk a sűrűjébe és tárgyalni kezdenénk, hogy miért tartottuk szükségesnek összehozni ezt az antológiát, fontos röviden letisztázni, mit is értünk erdélyi irodalom, illetve metamodernizmus alatt.

Az erdélyi, illetve romániai magyar irodalomról a mai napig nem született minden kétséget kizáró definíció. A mi elgondolásunk leginkább a Balázs Imre József által javasolt megközelítéshez illeszkedik. Ő úgy véli, az „erdélyiség” magában az írás aktusában kevésbé, inkább az olvasási attitűdben ragadható meg. Így egy erdélyi szerző által létrehozott mű olvasható referenciálisan, valamint beillesztve a nyugati kánonba, a kelet-közép-európai irodalom kontextusába, a magyar irodalom történetébe vagy az erdélyi irodalomtörténetbe, „aszerint, hogy milyen olvasói stratégiát működtet a befogadó, milyen kontextusokat mozgósít a szöveg elhelyezéséhez.”¹

A *Címtelen föld* antológia szerzői elsősorban olyan szerzők, akiknek (irodalmi) szocializációjában az erdélyi közeg nagymértékben szerepet játszott az elmúlt évtizedben. Tehát olvasatunkban az antológiában szereplő költők erdélyi és kisebbségi szerzők.²

Kisebbségiként állandóan bennünk él a szkepszis: a másik vajon képes-e dekolni, amit mondunk? Ha megszólítjuk a másikat, azt milyen nyelven tegyük? Felismeri vajon a mi dialektusunkat? Át tudjuk-e fordítani saját gondolati struktúráinkat az ő nyelvére, hogy valóban megértse azokat? Ezek a kérdések örökös velejárái a kisebbségi tudatnak, legyen szó akár etnikai, vallási, szexuális vagy bármely egyéb kisebbségről. A másságra való (olykor kényszeres) reflexió elengedhetetlen.

Az antológia szerzői nem feltétlenül nép-, illetve nemzetideológiai erővonalak mentén tájékozódnak. Számukra Trianon nem annyira trauma, mint inkább alaphelyzet. Nem az a kérdés, hogy kinek van igaza és ki hova áll, hanem az, hogy mit lehet kezdeni ezzel az egésszel? Nem a jórossz, román–magyar, többség–kisebbség vagy egyéb bináris oppozíciók mentén kép-

zódik meg az identitásuk, hanem egy fluid, heterogén tapasztalás nyomán, mindenféle összetett alanyok és állítmányok sűrűlődésében. Sőt, egyénekenként gyakran eltérő politikai, esztétikai és kulturális értékeket képviselnek. És bár léteznek közöttük különféle párbeszédok, mégsem csoportosulásról van itt szó.

A számtalan különbözőség ellenére elmondható, hogy a szerzők java része a 2010-es években került az irodalmi életbe. Nem biztos, hogy együtt vagy akár egy irányba haladnának, de mindenképpen új paraméterek szerint tájékozódnak, más kérdéseket tesznek fel, mint az előtük járók. Ez nem feltétlenül erény, csupán a figyelem fókuszának eltolódásáról beszélünk. Az antológia költőinek líráját olyan jellegzetes érzékenység és logika szervezi, amelyet mi metamodernnek nevezünk.

***

A kilencvenes évektől kezdődően egyre több jelentős gondolkodó kezdte el sürgetni a posztmodernhez való viszonyunk újragondolását. Olyan nemzetközileg elismert teoretikusok, mint Linda Hutcheon, David Foster Wallace, Ihab Hassan, Nicolas Borriaud kezdték el azt hangoztatni, hogy a posztmodern, ha nem is feltétlenül halott, de mindenképp látványosan átalakult. Selyem Zsuzsa szerint „[a] posztmodern megismerhetőség iránti szkepsziséből lett a tények fékevesztett ignorálása; távolságtartó iróniájából az önfeledt, egoista cinizmus; annak belátásából pedig, hogy az eredetiség minduntalan tovaillan, lett az alkalmazkodás, a konstruált elvárásoknak megfelelés, vagyis a személyes felelősséget hárító, aktuálprimitív törzsi viszonyulás.”³ Borbély Szilárd pedig, némi túlzással, egyenesen azt állítja, hogy „a posztmodern a Történelem élősködője.”⁴

David Foster Wallace egy esszéjében rávilágít arra, hogy a posztmodern kíváló eszköz a hatalom fékevesztett cinizmusának, arroganciájának és korrupciójának leleplezésére, viszont a konstans, zsarnoki irónia megbénít és ellehetetlenít minden progressziót. Ezért szorgalmazza azt, hogy vissza kell találni az autenticitáshoz, vagy fel kell tárni az őszinteség új formá-

it.⁵ Németh Zoltán a kétezres években kialakuló irodalmi beszédmódot *antropológiai posztmodernnek* nevezi, és elkülöníti a korai, valamint az areferenciális posztmodernről. A *korai, referenciális posztmodernben* maszkok és alteregók tömkelege jelenik meg, felüti fejét a narratívákkal szembeni kétely. Az *areferenciális posztmodernben* a szöveg és az író önmagát írásának gesztusa, illetve a nyelv anyagságára való figyelem válik hangsúlyossá, ez az úgynevezett szövegirodalom korszaka. Ehhez képest a harmadik, általa antropológiainak nevezett posztmodernben a másság, a kisebbségek, a különböző identitások iránti kíváncsiság válik dominánssá. Németh ide sorolja a nyolcvanas-kilencvenes években uralkodó nyelvjátékos megszólalásmód lecserelődését és az autobiografikus, vallomások jelleg felerősödését.⁶ Bizonyos értelemben a szerző feltámad sírjából, ahová Barthes temette, és visszaszerzi identitását.

A Németh Zoltán által felvetett fókuszeltolódások felkeltették Lapis József érdeklődését is. Lapis rávilágít arra, hogy a kétezres évek lírájában „a sornál fontosabb lesz a mondat, háttérbe szorul a paródia, s előtérbe kerül a beszéd – játszi – komolysága. Az irónia formális, textuális inverzió alapuló aspektusa helyett szembevetű a modális természetű, reflektív önirónia. Gyakori a tagadás és a hiány alakzataira, szavaira építő retorika, az elszánt tétovázás, a tudatos bizonytalanság. [...] A metaforánál mintha gyakoribb volna a kimondás aktusához és a mondás alanyához érzékenyebben kötődő, zavarba ejtő, időnként kiterjedt, nem egyszer homályos hasonlat.”⁷ Vagyis a nyelv anyagságától a képiség és gondolatosság irányába fordul a figyelem, az irónia pedig elkezd visszahatni önmagára. Ez pedig szintén a posztmodernként olvasott poétikai gyakorlatokkal megy látványosan szembe, úgyhogy érdemes új fogalmi rendszert találni ezeknek a jelenségeknek a leírására.

A paródia, a nyelvi játék, a hapaxokban tobzódó szópoétika helyére a mondatpoétika kerül, az iróniát egyfajta naiv őszinteség járja át, az intertextuális kollázsok helyett egy újkomoly, újautentikus megszólalásmód kerül előtérbe, amely már kevésbé írható le kellő érzékenységgel a posztmodern fogalmi keretei közt. A kétezres évek közepén ez az elmozdulás megfigyelhető többek között olyan szerzőknél, mint Antal Balázs, Csobánka Zsuzsa, Fekete Richárd, Kabai Lóránt, Málík Roland,

Németh Zoltán, Simon Márton, Szócs Petra, Tolvaj Zoltán, Toroczkay András, illetve a Telep csoport tagjai.

Rengetegen kíséreltek meg új fogalmi keretet találni a szemantikailag értelmetlen, tautológiákkal túlterhelt „poszt-poszt-modern” állapot leírására. Többek közt olyan javaslatok, elgondolások születtek, mint a *remodern*, *automodern*, *hypermodern*, *digimodern*, *renewalism*, *stuckism*, *cosmodern*, *geomodern*, *altermodern* vagy a *metamodern*.⁸

A számos felvetés közül a *metamodern*t tartjuk a legintegratívabbnak, mert nem csupán egy-egy adott művészeti ág, szövegtípus, politikai vagy esztétikai elköteleződés mentén igyekeznek definiálni jelen léttapasztalatunkat, hanem egyszerre nyújt művészeti, esztétikai, politikai és társadalmi jelenségek legfrissebb fejleményeire egyaránt érvényes magyarázatot.

***

Van den Akker és Vermeulen 2010-es, *Notes on Metamodernism* című vitaindító esszejükben a metamodernit úgy határozzák meg, mint egy érzelmi struktúra (*structure of feeling*), ami a modern és a posztmodern közötti oszcillációban képződik meg. Ez nem egyensúlyi állapotot, hanem állandó feszültséget jelent, végtelen pólusok közötti gyors elmozdulást, amely által két vagy több ellentétes pólus egyszerre érvényesül. Ők a következőképp definiálják: „tipikusan modern elköteleződés és jellegzetesen posztmodern eltávolodás közötti oszcilláció jellemzi. Ezt az érzelmi struktúrát *metamodernizmus*nak nevezük. A görög–angol lexikon szerint a »meta« előtag olyan fogalmakra utal, mint a »vele« [with], »közötte« [between] és »túl« [beyond]. A »meta« ezen konnotációit ehhez hasonlóan, de nem véletlenszerűen alkalmazzuk. Azt állítjuk, hogy a metamodernizmust episztemológiailag a (poszt) modernizmussal, ontológiailag a (poszt) modernizmus *között* és történetileg pedig a (poszt)modernizmuson *túl* kell elhelyezni.”⁹

A metamodern nem a „vagy-vagy” logikai kizárólagossága szerint képződik meg, hanem az oppozíciók egymásra tevődésében: soha nem az egyik *vagy* a másik érvényesül, nem ironikus *vagy* naiv, nem szkeptikus *vagy* elkötelezett, hanem egyszerre a kettő együtt vagy egyik sem. A modern és posztmodern jellemzők szorosan együttműködnek: egyszerre naiv és ironikus, romantikus és realista, szkeptikus és elkötelezett, cinikus és őszinte, elkeseredett és reménykedő stb. A metamodern semmi esetre sem a posztmodern tagadása, mert a modern értékekhez való odafordulása közben nem próbálja meg figyelmen kívül hagyni vagy eltörölni a posztmodern fejleményeit, hanem azok teljes tudatában, állandó reflexióval nyúl a modern stratégiákhoz.

Az igazság és a teljesség posztmodern kritikájának ismeretében a metamodern műalkotás mégis megpróbál valami általánosan érvényeset találni. Ennek a vágynak a megvalósulása – a modern utópiák és a posztmodern disztópiák után – csakis valamiféle időn és téren kívüliségben jöhet létre. Így lesz a metamodernizmus alapve-

Dorel Găină: *Ecce homo! Ecce homini!*

tő sajátossága az atopikus metaxis – ahol az atópia (gr. *atopos*) egy furcsa, paradox és szokatlan nem-helyet jelöl. A posztmodern közönyből kilépő egyén ennek a szürreális világnak az állandóan távolodó horizontjait kívánja elérni vagy legalább megpillantani.¹⁰

Erdemes megemlíteni, hogy a metamodernizmus két ágazatra különíthető, ezek a „holland iskola” és az „északi iskola”. A holland iskolát többek közt olyanok képviselik, mint Timotheus Vermeulen, Robin van den Akker, Alison Gibbons, Seth Abramson, Tawfiq Yousef; és főképp esztétikai, művészetelméleti szemszögből vizsgálják a metamodern tapasztalatot. Az északi iskola képviselői Hanzi Freinacht (Daniel P. Görtz), John Vervaeke, Brent Cooper stb.; ők pedig egy társadalmi-politikai ideológiaként foglalkoznak a metamodernizmussal: arra a kérdésre keresik a választ, hogy milyen attitűdökkel és stratégiákkal lehet viszonyulni a digitális forradalom utáni jelen és jövő társadalmi problémáihoz.¹¹ Mivel leginkább a holland iskola fókuszál a művészetelméleti, esztétikai kérdésekre, ezért a továbbiakban főképp rájuk hivatkozunk.

Fontos megjegyezni, hogy azok a kulturális textusok és praktikák, amelyeket van den Akker és Vermeulen metamodernnek nevez, nem kínálnak megoldást a posztmodern problematikákra: „a metamodernizmus *nem* kiáltvány, *sem* társadalmi mozgalom, *sem* stilisztikai regiszter vagy filozófia – még ha számos olyan fejleményt vesz is figyelembe, amelyeket társadalmi mozgalmaknak, stilisztikai regisztereknek és filozófiáknak tekinthetünk. A metamodernizmus ugyanannyira egy érzelmi struktúra, amely a posztmodernből fakad, illetve reagál rá, mint amennyire egy kulturális logika, amely összhangban van a globális kapitalizmus mai stádiumával. Mint ilyen, produktív ellentmondások, forrongó feszültségek, ideológiai képződmények és – őszintén szólva – ijesztő fejlemények (például a xenofób populizmus elleni hatékony fellépésre való képtelenségünk) szövik át.”¹² Ebben az értelemben olyan, teljesen elmentéses pólusú jelenségek, mint Donald Trump és Greta Thunberg, Slavoj Žižek és Jordan Peterson, a szélsőjobb- és szélsőbaloldali narratívák térnyerése, az ökotudatosság, a kisebbségjogi kérdések felerősödése, az erkölcsi radikalizmus, az új spiritualitás, a *cancel culture*, a vallási radikalizmus, a poszt-antropocentrikus gon-

dolkodás, a *fake news* és a posztigazság egyaránt a metamodern valóság tünetei.

Az olyan költészeti irányzatok vagy jelenségek, mint a hungarofuturizmus, az *insta poetry* vagy az új testpoétikák, a *slam poetry*, a *biopunk*, a poszt-antropocén irodalom és az új vallomások költői formulák, úgy látjuk, mind a metamodern tapasztalat eredményei és részei. Pontosan a metamodern valóságnak köszönhető az, hogy ezek a különféle irányok és megszólalásmódok szinte gond nélkül megférnek egymás mellett. A digitális globalizmus korában lehetetlen egyetlen esztétikai kategóriával vagy filozófiai perspektívával felölelni jelenünket és annak szerteágazó, komplex megnyilvánulásait. Az általános műveltség helyét átvették a komplex műveltség-halmazok, az információs felhők, a *do it yourself*-praktikák. Az analóg és a print átértelmeződik, újabb jelentéstartalmaival telítődik, szimbolikus, nosztalgikus vagy kiváltságos helyhez jut, ahogy a modern (romantika, szentimentalizmus, progresszió stb.) és a posztmodern (intertextualitás, [ön]jirónia, dekonstrukció stb.) eszközei, szempontjai, irányzatai, hagyományai és princípiumai is újraértelmeződnek, átértékelődnek ebben az állapotban.

Tehát „a metamodernizmus – mint érzelmi struktúra vagy kulturális logika – nem izolált vagy időszakos jelenségek, hanem a kortárs művészeti és kulturális termelés domináns tendenciáinak szisztematikus olvasata által ragadható meg.”¹³ Ez az olvasat magyar nyelvterületen sem maradt visszhangtalan, nem mi vagyunk az elsők, akik foglalkozunk a témával – és bízunk benne, hogy az utolsók sem. De előttünk korábban olyan kiváló szerzők is tárgyalták (akár alaposabban, akár említés szintjén), mint például Selyem Zsuzsa, Keszeg Anna, Nagy Anna, Molnár Illés, Borda Réka, Závada Péter vagy Nemes Z. Mária.

***

Erdélyi fiatal irodalmi antológia utoljára 2014-ben Gáll Attila szerkesztésében jelent meg a FISZ és az Erdélyi Híradó Kiadó gondozásában. A *Mozdonytűz* 14 szerzőtől tartalmazott prózát-lírárt vegyesen (kb. fele-fele arányban). Nem mondhatni, hogy melléfogás lett volna, hiszen a szerzők többsége azóta új kötetekkel, díjakkal, elismerésekkel gazdagodott. Viszont az el-

>>>> folytatás a 12. oldalon

múlt hat évben ezen szerzők megszólalás-módja határozottan átalakult, időközben pedig rengeteg új, izgalmas hang is jelentkezett és erősödött fel.

A *címtelen föld* antológia 26 fiatal költőtől tartalmaz verseket. Ezek a szerzők poétikai eljárásai már nem annyira a transzközép generáció nyelv- és testfel fogását követik (mint azt teszi Bálint Tamás és Noszlopi Botond, vagy az egy ideje elhallgató Márkus András és Vass Ákos, akik szintén az ezredváltó generáció sorába tartoznak), hanem egy fokozottabb autenticizmust, egy másfajta komolyságot vonultatnak fel. Tehát mondhatjuk: kiforrott egy olyan generáció, akik eltérő esztétikai, etikai, politikai kérdésfelvetések és példaképek mentén tájékozódnak, mint az előttük járók. Dsida, Kosztolányi, Szilágyi Domokos, Faludy vagy Szócs Géza versnyelve helyett a Hervay Gizella, Nemes Nagy Ágnes, Borbély Szilárd, Kemény István, Kovács András Ferenc, Visky András vagy éppenséggel Kassák Lajos líranyelvéhez való kapcsolódás válik feltűnőbbé.

Az antológia szerzői számára az intertextualitás már nem feltétlenül szövegszervező elv, nem jellemző a paródia, igyekeznek újragondolni a formákhoz és a zeneiséghez való viszonyukat, megfigyelhető a vallomásosság felerősödése, de az irónia is gyakran metareflexíven működik. Tematikájukban is olyan kérdésfelvetések érzékelhetők, mint az (autofikciós) identitáskérdés (Benke András, Székely Örs, Sárkány Tímea, Kulcsár Edmond), az ökológiai válság problémája (Serestély Zalán, Kulcsár Árpád), a társadalmi és szociális kérdésekhez való kapcsolódás (Märctuü-Rác Dóra, Visky Zsolt, Láng Orsolya, Juhász-Boylan Kincső) a szegregáció problematizálása (Gondos Mária Magdolna, Fischer Botond), a személyesség lehetőségeinek boncolgatása (Ozsváth Zsuzsa, Gothár Tamás, Gyórfi Kata), a történelemhez (Borbély András, Sánta Miriám), illetve az örökölt hagyományokhoz (Borbély András, Kulcsár Árpád, Vass Csaba) és családszerkezetekhez (Kemenes Henriette, Kali Ágnes, György Alida) való sajátos viszonyulási lehetőségek. A testpoétikák kevésbé az erotikus feszültségek, inkább a trauma tapasztalata felől tematizálódnak (Szercey Szabolcs, Gál Hunor, Kali Ágnes). A szövegekben gyakran érzékelhető, amint a test és a nyelv mintegy Möbius-szalagként egymásba íródnak, egymás kiterjesztései és meghosszabbításai lesznek, ezáltal pedig nem egyértelműen különválasztható a kettő.¹⁴ Ez az egymásválasztás szintén olvasható a pólusok közötti metamodern mozgásként.

Ugyanakkor a kelet-európai léthez való viszonyulás újragondolását, illetve annak kortárs értelmezési lehetőségeit kísérlék meg sokan (Varga László Edgár, Borbély András, Vass Csaba, Sánta Miriám, Láng Orsolya). Szintén érdekesség, hogy amíg a posztmodern intertextusok egyfajta intellektuális játék, a hagyománnyal való párbeszéd mentén értelmezhetők, addig a legújabb lírában a vendégzövegekkel, fil-

Bob József: Főút

mekkel, popkulttal, képzőművészettel, illetve egyéb utalásrendszerekkel való bánásmód nem egy kikacsintás, hanem a versbeszélőt körülvevő világ szerves részeként épül bele a szövegtestbe. Tehát a referenciális játékok nem diakrónikusan nyúlnak vissza az időben, hanem szinkrón benyomások lenyomatai.

De hogy néhány példával illusztráljuk, konkrét szövegekben hogyan is nyilvánul meg a metamodern karakterisztikák: Serestély Zalán *kilenctizenegy* című versében a történelmi realitás traumája tárul elénk, ahogy a világnak újra kellett gondolnia magát az ikertornyok leomlása után, amelyet összeolvas egy apa-fiú viszonytal, illetve a saját gyermeke születésének teljes fizikai-testi valóságával, miközben nem eltávolítóan cinikus, iróniájában nem kilátástalan, de nem is feszül humortalan merevségbe. Visky Zsolt a *Ctrl+S* című fohászában az empátiát és a kiszolgáltatottságot – mely a másiké és egyben a saját kiszolgáltatottsága – egy látszólag olcsó megoldással, a digitális mentés opciójával helyezi egy síkba, miközben mégis autentikus transzcendentális tapasztalatot épít fel, kérdései nem álkérdések, hanem valóban valamiféle választ keres rájuk. Kulcsár Árpád vulgáris, mégis sérülékeny játéka leépíti a versbeszélőt, a szövegbeli narratívákat, miközben egyéni és társadalmi kérdésköröket problematizál (például azt, ahogy a közbeszéd hallgat a csertési tragédiáról). Verseit átítatja a posztironikus olvasat ket-tőssége: egyszerre olvashatók abszolút iróniával és végletes őszinteséggel, a két értelmezési sík szuperpozíciója közötti oscilláció teremti meg a szöveg elbizonytalanító tereit. Kali Ágnes egyszerre explicit, zsigeri és szentimentális versnyelvében olyan autofikciós teret képez meg, amelyben a személyes testi örökség és a családi hagyaték (annak minden velejárójával) álomszerű képekben mosódik el, mi-

közben mégis végig kézzelfoghatóan valóságos marad.

Szintén izgalmas, ahogy a digitális globalizmus és a geopolitikai szorongás vonatkozásában a történelmi és egyéni traumák újragondolását viszi végbe Sánta Miriám a *Címtelen föld* című versében. Varga László Edgárnál az állandó bizonytalanság és helykeresés közötti vergődés jelenik meg, melyet közben mégis egy tudatosság és cselekvő szándék itat át, és *hol így dönt, hol úgy, nehogy valaminek a lehetőségét elmulassza*. György Alidánál egy balladisztikus családtapasztalat nyilvánul meg, amelyben a folyamatos állattá, növénné alakulás posztumán perspektívái működnek, és elmosódik a határ a morfikus kategóriák között. Székely Örs pedig a különböző nyelvi rétegek, a kötött forma és szabadverselés közötti feszültségek helyzetbe hozásával vallomásos költészetet hoz létre.

Terjedelmi okokból nem folytatjuk tovább a felsorolást, de hasonló oscillatórikus, elbizonytalanító gesztusok az antológia minden szerzőjénél megfigyelhetők, ahogy nemcsak az nem egyértelmű, hogy a versbeszélő milyen pozícióból szólal meg, hanem az sem, hogy milyen attitűddel. A posztironikus rezonancia állandó mozgásban tartja a szövegeket, ezáltal pedig plurális olvasatot engedélyez. Ez gyakran paradoxonokat eredményez, melyek viszont nem kioltják, hanem ellenkezőleg: erősítik az adott verseket. Ez a fajta játék a kétezertizes években erősödött fel, talán látványosabb is az erdélyi fiatal lírában, mint a magyar nyelvterület egyéb részein. Az antológia szerzőinek többségénél szintén jellegetesség, hogy az élőbeszéd felstilizálását nem a töredezettség rendezi, hanem egy erős, belső sodrás és dinamika. Ráadásul az, ahogyan a test, a (természeti és urbánus) környezet, az idő fluktuálása és a politika esztétikája egymás mellé kerül, az olyan szubverzív erőtere-

Kusztos Attila: *Nem megfelelően tárolt negatív*

ket konstruál, melyek gyakran Hervay Gizella líráját is jellemzik.

Az én nem individuális entitásként néz körül, hanem rendre univerzalitásra törekszik – miközben tisztában van azzal, hogy minden törekvése a lehetetlent kísérel meg, de azt is tudja, hogy szükség-szerű valamire elmozdulni, ha változást akar. Elismeri, hogy nincs végérvényes igazság, de mégis muszáj tapogatózni valamiféle (akár rész)igazság felé, sőt, azt is elfogadja, hogy törekvései egyéni szinten talán feleslegesek, de társadalmilag mégsem teljesen hiábavalók. Emiatt mégis *hisz* valamiféle (töredezett, ingatag, de mégis elkerülhetetlen) narratívában, mert anélkül bármiféle előrelépés lehetetlen.

Fontos még, hogy minden tematikai mélységük és sötétségük ellenére ezek a szövegek nem fulladnak teljes cinizmusba és kiábrándultságba, ott lappanganak a lehetséges kilátások, feltételezik a feloldozás lehetőségét, egyszermind tudomásul véve a teljes feloldozás lehetetlenségét is. Ezek a sokszínű szerzői világok kölcsönösen hatnak egymásra, a kisebbségi, kelet-európai szorongás pedig közös tapasztalat, ami egyfajta közösséget is jelent. Többlakiságuk és többnyelvűségük bizonyos szempontból létbizonytalanságot eredményez, ugyanakkor a reflexív figyelem és a poétikai diverzitás termékeny táptalaja is.

Természetesen ez a metamodern elköteleződés nem csupán az erdélyi magyar lírában érzékelhető. A román költészet metamodernizmusáról Alex Ciorogar írt alapos esszét,¹⁵ de az összmagyar irodalomban is látványosan jelen vannak a metamodern feszültségek olyan szerzők munkásságában, mint Biró Krisztián, Borda Réka, Dezső Kata, Deres Kornélia, Dékány Dávid, Gráf Dóra, Izsó Zita, Mellár Dávid, Nagy Hajnal Csilla, Nagy Kata, Nemes Z. Márió, Simon Márton, Szöcs Petra, Terék Anna, Tolvaj Zol-

tán, Vajna Ádám, Vida Kamilla, Závada Péter vagy Zilahi Anna, hogy csak néhány nevet említsünk. Ugyanakkor az idősebb generációk kétezertizedes évek utáni versnyelvében, például Borbély Szilárd, Cseh Zoltán, Szálinger Balázs, Németh Zoltán, Térey János, Tóth Krisztina vagy Visky András lírájában is érvényesül, de Szántai János *Kolozsvári Robinson*, Fekete Vince *Vargaváros és Szárnyvonal* című kötetében, valamint Lövetei László *Feketemunka* című versciklusában és Markó Béla legutóbbi kötetében is gyakran a metamodern autofikciós érzékenység sejlik fel.

Végül pedig: úgy gondoljuk, hogy a kötetbe válogatott versek nem csupán izgalmas kísérletek, *költői szárnypróbálgatások*, hanem elkötelezett alkotók kitartó irodalmi munkájának eredményei, amelyek jóval túlmutatnak az *ígéretes pályakezdetesen* – több szerzőnek már 3–4 kötete is megjelent, melyeket szakmai elismerés is övez, sokan szerkesztőként is tevékenykednek. Tehát az itt szereplő versek olyan művek, amelyeket nem *érdeklenségképpen*, esetleges egymásra kerülésük mentén kell olvasni, hanem a folyamatosan alakuló irodalom új irányba történő kibillenésének lenyomataiként.

Egy elmélyültebb vizsgálódásnak nem ez az előszó a legmegfelelőbb fórum, de bízunk benne, hogy sikerült releváns fogódzókat adni az antológia verseinek olvasásához, illetve vitaindítóként, gondolatébresztőként is hasznos kiindulópontokat nyújt. Igen, ez meghívás a párbeszédre. Addig is, inspiratív olvasást és termékeny oszcillálást!

**ANDRÉ FERENC &
HORVÁTH BENJI**
2020. szeptember 1.
Kolozsvár

Jegyzetek

¹ BALÁZS Imre József: Szótáralapítás egy erdélyi magyar irodalomtörténet megírásához. In Uő: *Erdélyi magyar irodalom olvasatok*, Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2015. 12. <https://adatbank.transindex.ro/vendeg/htmlk/pdf13873.pdf>

² „A hatástörténet nem egyszer és mindenkorra lezárt, lezárható folyamat, az 1918 óta eltelt közel kilencven év pedig elegendő – recepciótörténetileg is leírható – indokot szolgáltat arra, hogy az erdélyi irodalom fogalmába különösebb problémák nélkül beiktatható legyen a Partium vagy a Bánság irodalma.” (Uo. 18.).

³ SELYEM Zsuzsa: „Az igazság megszabadít. De csak miután végzett veled.” *A szem*. 2019. március 22. <https://aszem.info/2019/03/az-igazsag-megszabadit-de-csak-miutan-vegzett-veled/>

⁴ BORBÉLY Szilárd: A Telep valami mása. In *Telep-antológia*. Scolar, Budapest, 2009. 126. <https://parnasszus.hu/a-telep-valami-masa/>

⁵ DAVID FOSTER WALLACE: *E Omnibus Pluram: Television and U.S. Fiction*. *Rewiev of Contemporary Fiction*, 13:2, 1993, Nyár, 151–194.

⁶ NÉMETH Zoltán: *A posztmodern magyar irodalom hármass stratégiaja*. Kalligram, Pozsony, 2012.

⁷ LAPIS József: *Líra 2.0. Közelítések a kortárs magyar költészethez*. JAK+PRAE, Budapest, 2015, 33–35.

⁸ Vö. DAVID RUDRUM – NICHOLAS STAVRIS: *Supplanting the Postmodern. An Anthology of Writings on the Arts and Culture of the Early 21st Century*. Bloomsbury, London, 2015., illetve DAVID RUDRUM – RIDVAN ASKIN – FRIDA BECKMAN: *New Directions in Philosophy and Literature*. Edinburgh University Press, Edingburgh, 2019.

⁹ ROBIN VAN DEN AKKER – TIMOTHEUS VERMEULEN: Notes on Metamodernism. In *Stavris–Rudrum*, i.m. 310. Saját fordítás. Kiemelés az eredetiben.

¹⁰ Uo.

¹¹ Freinacht meghatározásában a „metamodernizmus a szélsőgéses irónia és a mély, rendíthetetlen őszinteség házassága. Ez a két fél szuperpozícióban van egymáshoz képest. Az őszinteség sokkal hatásosabbá teszi az iróniát, mert az valóban többértelművé lesz; az irónia pedig, mivelhogy mindent magába ölel, teret enged az érzelmesség, a remény és a vágyakozás mentegetőzésmentes, sőt, már-már vallásos őszinteséggel történő felvállalásához.” In HANZI FREINACHT: *The Listening Society. A Metamodern Guide to Politics*. Metamoderna, h.n, 2017. E-book. Saját fordítás.

¹² ROBIN VAN DEN AKKER – TIMOTHEUS VERMEULEN: Periodising the 2000s, or, the Emergence of Metamodernism. In Uők: *Metamodernism. Historicity, Affect and Depth after Postmodernism*. Rowman & Littlefield, London–New York, E-book. Saját fordítás.

¹³ Uo. Saját fordítás.

¹⁴ Vö.: ELISABETH GROSZ: *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*. Bloomington, Indiana, 1994.

¹⁵ ALEX CIOROGAR: Metamodernizmus a román költészetben. *1749.hu*, 2020. július. Ford. HORVÁTH Benji. I. rész: <https://1749.hu/fuggo/essze/alex-ciorogar-metamodernizmus-a-roman-kolteszetben-első-resz.html> II. rész: <https://1749.hu/fuggo/essze/metamodernizmus-a-roman-kolteszetben-2-resz.html>

MURÁNYI SÁNDOR
OLIVÉR

Hómedve

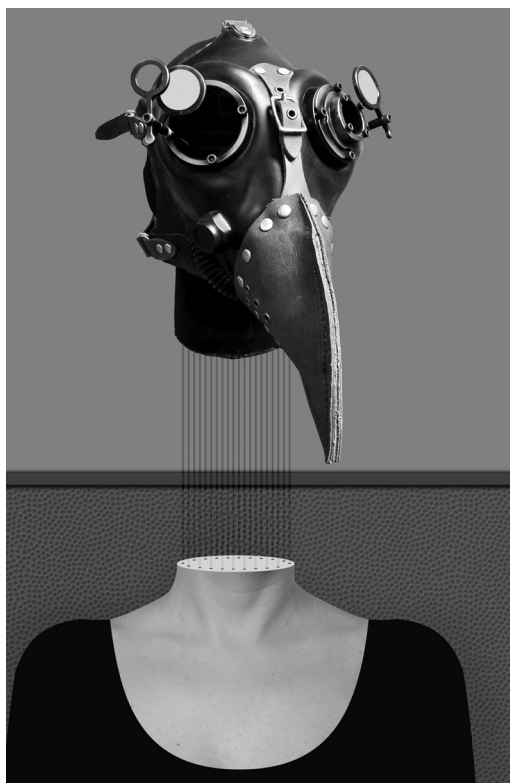
– Beszélnek valami Janiról, akinél hóban fürdenek a medvék. Nem hazugálok! Egy hete nézem a Facebookon! – súgja fülembe Medvés Jakab, akivel hét éven át járjuk együtt a vadont. A székely biztonsági őr újdonsült medveles-tulajra bukkanhatott.

– Vigyél el hozzá! – kérlel Medvés Jakab. Persze anélkül, hogy bármit ígérne cserébe. Megszokta, hogy pénzt nem kérek tőle, a benzin árát sem felezzük. Évek óta beül hetente háromszor a százhús kilójával az anyósülésemre, és be nem áll a szája. Érdekes, a medvelesben tud csendben maradni, most azonban áradozik: – Te, ez olyan kedves ember, azonnal válaszol Messengeren, a mobilt is egyből felveszi, s azt mondja, hogy nem kér pénzt, muszáj megkeressük! – Értem, Jakab, ő sem kér pénzt, én sem, tudsz élni, menjünk.

Medvés Jakab gyerekkorától él-hal a medvékért. Elmúlt ötven, de tele a szobája plüssmacikkal. Amikor lánya elolvasta a medvékről szóló könyvemben, hogy apja jobban szereti a barnabundásokat a családjánál, rám írt Messengeren Londonból: – Ez nem igaz! Megbántottad a családonkat! Össze-vissza állítottál mindenfelét édesapámról! Igenis minket szeret jobban, nem a medvéket! Kikérem magamnak! – Most, hogy újra vinnem kell Medvés Jakabot, miközben beszállunk az autóba, szóvá teszem neki lánya panaszát, és indulunk Janijához. – Na jó, elmondom, mi van... – hajtja le a fejét bűnbánóan. – Ne mondd vissza nekik... de a medvéket jobban...

Elmosolyodom. Indulunk. Állandóan meg tud győzni ezzel a medvemániájával. Nem tudom, kihez megyünk, csak megyünk. Jakab valósággal ujjong a lelkesedéstől Dömében, a medvésző terepjárómban: – Ó, te, Sándor, egyem a szíved, milyen aranyos vagy, hogy elviszel a Medvepásztorhoz! Megcsókolnálak, csak kár, hogy nem vagy baba, de nem baj, mutatok én majd neked babákat a mobilomon, csak érkezzünk meg! Olyanok, hogy ezeknek a ló is kivenné a kezükből a cukrot, értöd-e! Tulajdonképpen! – Ezzel az utóbbi szavával a legrosszabb kedvemben is megnevettet, mert tudom: fel akar vele zárkózni, hogy őt is műveltnek és okosnak lássák, mint az írókat és a költőket, akiket gyakran vittünk ki együtt a lesbe.

Elhagyjuk Homoródfürdőt, ahol az Ilna-völgyben éveken át fotóztuk és filmeztük a nagyvadakat. – Ez a Jani frankó fiú, hidd el nekem! – bizonygatja. – Ismered? – kérdem. Nem – feleli. Amikor látja, hogy erre felhúzom a szemöldököm vezetés közben, újra bizonygatni kezd: – Én a szüvemben bízik, bízzál te es, mer megbánod, ha megkérdőjelegesz! – Jól van, Jakab, kinek a szívében bízzak, az enyémekben vagy a tiedben? – Csináld, amit akarsz, csak menjünk! – ugrál mellettem az ülésen. – Nyughass már, százhús vagy, billeg az autótól! – szólok rá.

László Hajnalka: Öntávolságtartás

Ahogy elmarad mögöttünk Szentegyháza, megint hallgatom, amint újra és újra nekikezd: – Te, ezek a medvék Janinál úgy forognak a havon, mint a babák a rúd körül, értetted-é? Két lábra állnak meg minden, pedig nem is csokizza be a fatörzseket! – Jakab, nem is filmeztél még medvét, amint két lábra áll, vagy mi van? – De ezek nem úgy állnak, majd meglátod! – Jakab, tudtommal még te sem voltál ott, nem láttad őket! – De beledolgoztam magam a témába! Olyan képeket teszen ki a profiljára, hogy a fene eszen meg! Tulajdonképpen!

Magunk mögött hagyjuk Csíkszere-dát, harminc perc a tusnádfürdői vonatállomásra, ahol találkozunk kell Janival. – Te, ez valódi Medvepásztor! – áradozik tovább Jakab. – Honnan tudod? – faggatom. – Így hívják! – emeli fel a mutatóját sokatmondóan. Tovább kételkedem: – Ki hívja így? – Ne mind izélj, ez a neve és kész! Irigyled, mi? – Nem irigylem, csak gyanakszom, ugye nem baj? – Majd in-daba száll a gyanakvásod, csak érzünk oda! Tulajdonképpen!

Behajtok a vonatállomás elé. Medvés Jakab kipattan az anyósülésről. Körbe futkorászik örömeiben az autó körül, míg nem megérkezik mellénk egy Toyota Landcruiser. Középmagas, barna arcú férfi száll ki belőle. Borostás arcán széles mosoly. – Medvepásztor – nyújt kezét. Gyanakvásom rögtön múlni kezd, mert a hangjában, megjelenésében semmi nagy-képűség nincs, ellenkezőleg, természetes kedvességet, őszinte érdeklődést látok. Remélem, beszélni is fogok tudni vele (Jakab hagy majd szóhoz jutni). Egyelőre nem sikerül. – Jaj, de édes vagy, Medvepásztor, köszi, hogy jöhettünk, köszi, hogy fogadtál, el sem hiszem, hogy itt lehetünk, köszi, hogy nem kell fizessünk, köszi, köszi, köszi! Tulajdonképpen! – emelgeti szüntelenül apró kalapját Medvés Jakab, aki hatalmas termetével és fehér hajával

ebben a pillanatban is szerethető gyerek marad. Medvepásztor int, hogy ülünk át az autójába. – Te ül hátra, itt én vagyok a főnök, én intéztem Facebookon a kapcsolatot! – súgja nekem Jakab. – Érdekes, eddig fordítva volt – jegyzem meg, vállat vonok, és elfoglalom a hátsó ülést. Medvepásztor nem nagyon jut szóhoz, csendes mosollyal hallgatja Jakabot. Ahogy elérjük a Csomád-hegységet, a Szent Anna-tó felé vezető úton Jakab megjegyzi: – Suvasztottam nektek egy kis meggypálinkát! Vagyis főztem, na! Vagyis a szomszéd, na! Meglátjátok, holnap ágyba kéritek tőle a levest! – Tedd el, majd iszunk a lesben – kéri Medvepásztor.

Megérkezünk a legszebben felépített medvelesbe, amit valaha is láttam. – Máté Bencével, a természetfotóssal közösen építettük – mondja Medvepásztor, miközben kinyitja az ajtót, és azonnal pálinkával kínál minket, gyanútlan vendégeket. Megszagolom az italt, rögtön érzem, hogy nem játék, vissza is akarom utasítani, hogy vezetek, amikor megkérdi: – Tudod, hogy hívjátok ti, székelyek, azt, aki csak három pohár pálinkát iszik? – Válasz helyett kérdőn nézek rá. – Sofőr! – felel. Fogadom a koccintást – a másodikat, majd a harmadikat is. A hangulat tetőfokára hág, mindhárman mesélni szeretnénk, Medvepásztor közben inti, hogy psszt... – Mindjárt jön, csak még nem ittunk eleget! – Hát jól van, iszunk, addig iszunk, amíg jön. Kiiszuk a barlangjából! Közben sejteni kezdem, hogy vendéglátónk magyarországi, ettől még rokonszenvesebbé válik, és elfogadom magamban a nevét is. Kicsit olyan lehet itt az erdélyi havasokban, mint egy góbé csikós a Hortobágyon (senki sem érti, hogyan tud akkorát cserdíteni a karikással). Bátor ember lehet, aki hozzánk, székelyekhez jön Medvepásztornak... Ahogy erre gondolok, be is lép elénk az első medve. Nem sokkal utána a második, aztán a harmadik. A szemek a medveles ablakára szegeződnek. Jakab hangosan szitkozódik, amiért nem tudja idejében állványra tenni a kameráját. – Nem akarod a szemmeddel nézni inkább és nem lencsén keresztül? – próbálom ugratni, mire durcásan felel: – Hallgass, mert te féjzsbukolsz a medvés képeiddel, én a filmjeim egy életre elteszem! Hiába könyörög értük a Duna Tévé, oda nem adom. Csak a babák láthatják! Ők is csak néha! Tulajdonképpen! – Ezen már Medvepásztor is hangosan nevet, szerencsére szigeteli a hangokat a les. A medvék körbejárnak a hatalmas hóban. Néha felágaskodnak, ilyenkor Jakab felszisszen, én Jani arcát figyelem. Látom, öröm számára, hogy ma is előjöttek barnabundásai. Úgy ünnepel, mintha először látná őket. Említette, hogy harmadik éve van itt. Nem fásult bele, sőt. Most is előveszi a kis Lumix 300-át, és szorgalmasan exponál egymás után – két töltés között. Mert nagyon figyel, hogy újratöltse a poharainkat. Pálinkázunk és fotózunk, amíg sötét lesz. Utána is pálinkázunk. A végén már minden szép lesz, mindenkinek igaza van, csak szerre-szerre, és mindenki barát mindenkivel. Másnap egy- valamire emlékszem biztosan: Jakabnak igaza volt: Medvepásztor barnabundásai tényleg fürödtek a hóban.

Verskötetnyi mondatok a szabadságról

(Markó Béla újabb versei nyomában)

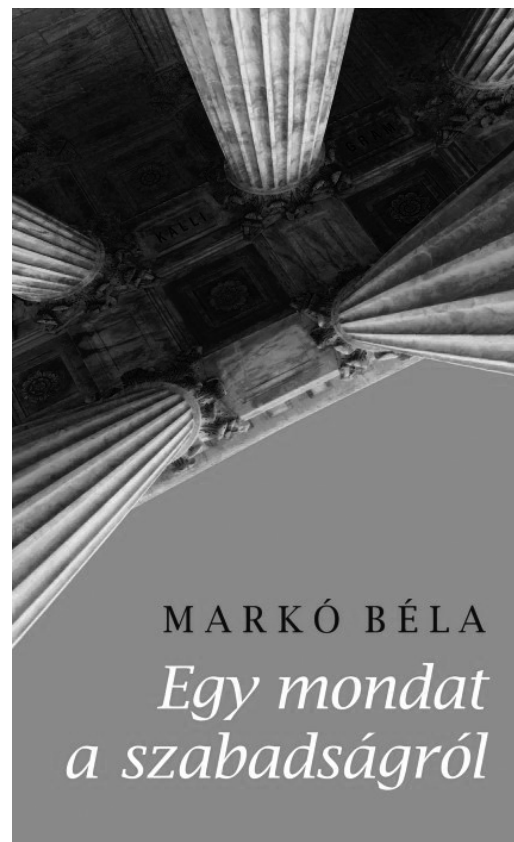
Markó Béla verseskönyveinek olvasóit (sokan vannak) nem lephette meg, hogy újabb kötetében csupán mutatóul találunk kötött formájú verseket, ellenben zömében a kötetlenség alakzataiba ütköznek. Hiszen Markó Béla sokműfajú szerző, sokhúrú poéta, versbeszédének változatai „magyaros” és „meghonosított” formákban tanúsítják, hogy a környezetről, a múlttól, a világhoz és a családhoz fűződő kapcsolatokról lényeges mondanivalója van, a létezés alapkérdései újra meg újra felvetődnek lírájában; mint ahogy a múltból ránk maradt és nem egyszer szinte körülírhatatlannak tetsző tényezőkhöz igyekszik meglelni a leginkább beszédes formákat. Ilyen beszédes forma, amelyet kissé pontatlanul, igaz, jobb kifejezés híján, szabadversnek nevez a poétika, amely látszólag mentesíti alkotóit a szabályozott ritmustól, a jelentésséget hordozó rímtól, nem kevésbé szétfoszlathatja a *poeta doctus*szal, a művészeti múlt újra-felfedezését-közvetítését vállaló alkotói törekvésekkel összefüggő, többnyire virtuóz előadásmóddal zengő poézis képzetét. Markó Bélának éppen ez a kötete igazolja: az ún. szabadvers csak másféle felelősséget, másféle költői tudást, másféle előadásmódot igényel, mint a kötött formájú változat; a költészeti/költői fegyelem nem takarítható meg, a látszólag és helyenként nemcsak látszólag az élőbeszédhez (vajon kیهez? talán nem a lírai ének elgondolt beszélőéhez?) közelítő versek nem használják ki, amit esetleg a vers szabadságának hinnénk, hanem – legfeljebb – külsőleg érzékeltetnek valamit abból a különbségből, amely a költészet különféle alakzatai között kimutatható. A magyar szabadvers számottévo képviselői, mint a zoltáros-ótestamentumi beszédet a modernségbe emelő Füst Milán, netán az avantgárd új grammatikáját meglehetősen rejtetten versbe építő, szabadabb áradású és asszociációkat versbe szerkesztő Kassák Lajos poézise tudatosította, hogy nem legendó rímtelen és kötetlen sorokat egymás alá írni; a szabadversnek vannak „kötöttségei”, lehet-van „zenéje”, dallama, mely nem engedmény a hagyományosabb lírának (óvatosan kérdem: az ótestamentumi zoltárok nem tartoznak-e a hagyományok közé?).

Markó Béla kötete ezúttal is szigorú megszerkesztettségével tűnik ki, a ciklusok darabjai azonos vagy hasonló tematika alapján kerülnek egymás közelébe, „nagy” témáival ebben a könyvben is találkozunk. Néhány „nagy téma” természetesen fölerősödött tónusban szól, másnak talán kevesebb, de nem súlytalanabb szerep jut. Attól sem tekinthetünk el, hogy a kritikusai versértelmezéseket többnyire megosztó gondolkodás (elsősorban a

közéleti líra ügyében, mely nem feltétlenül „küldetéses”) Markó Béla számára sosem maradt mellékes tényező, ezúttal (is) ciklusba szerveződve ismerjük meg világnézetét, *vision du monde*-nak mondhatnók a félreértés elkerülése kedvéért, mint ahogy a kert megannyi csodája (Voltaire óta a kert a „világ”, melynek művelésén szüntelenül fáradozni kell), egy hajléktalan asszony beállítása egy, a groteszkkel érintkező zsánerképbe (itt a torz kap emberi vonásokat, anélkül, hogy az „ideális” felől szemlélhetnők), az egyre több versben szólamként jelentkező időiség, amelyet az érzékenység korában mulandóságnak emlegettek – és nem utolsósorban (itt már cikluscímet kell említenem): *A vers hatalma*, mindez korántsem megmerevített, ismétlődő magatartásformaként lesz költészetté, hanem az állandóság a többnyire kényszerű, ritkábban örömteli változásban hirdeti az *Erdélyi nyár*, a nyitóvers tanúságtételét, Erdélyben és Erdélytől távolabb szerzett Petőfi-versrészekre hivatkozva, miféle részegész viszonyt kell végiggondolnia annak, a hazát illetőleg az egy és a kettő szembesülésén kell töprengenie, ki (a költővel szólva) tegnap is, ma is – nem könnyelműen – a húrok pengetésihez fog. Mint ahogy egy 1989-ben elhangzott gyermeki mondat kortársi és utókorai érvényessége sem tűri sem a leegyszerűsítő feleletet, sem a visszhangtalansága ellenére a felejtést. A mondat a szabadságról akkor elhangzott, visszavonhatatlanul, noha manapság inkább a „szabadvers” ritmusában él, mára mintha megszűnt volna visszhangja.

Külön figyelmet érdemelnek azok a versek, amelyeket az istenkeresés motívumai szönek át. A valaha „istenes” költészetnek nevezett versbeszéd vívódó költőre vall, aki nem fogadhatja el gondolkodás és megfontolás nélkül, ami egyeseknek megvilágosodás, másoknak, a XX–XXI. században, létértelmezés. A versben körülírt életrend mellőzhető részese a szenvedéstörténet felidézése, nem kevésbé az *Istentelen grammatika* (ez verscímként funkcionál), a teremtő(d) és sok-sok titka, valamint a Caravaggio-képen megpillantott hitetlen Tamás bizonyosságot igénylő hite, továbbá az, amit a XVIII. század hívó-hitetlen franciái problémája du malnak, a rossz problémájának mondtak, választ várva, hogy a teremtésben miért van helye, szerepe, vonzása a rossznak.

Összetett, a könnyed megoldásokat elutasító versbeszéd a Markó Béláé, mely nem hisz a misztériumjáték céltudatos, egyenes vonalú alakzatában, hanem annak színét és visszaját egyaránt meg kívánna nevezni, mely történettel

összefüggésben kérdéseket tesz föl, melyekre nem érkezik válasz, ellenben szokatlan-rendhagyó hozzáfűznie akad egy furcsa helyzetnek kevésbé feloldására, mint inkább kettősségét (a nevelés és a felemelő együttes „igazságát”) tudatosítandó. Mindehhez érdemes hozzáfűzni, hogy az Ige nemcsak kezdetben volt, hanem igévé, majd mondattá bővülve, utóbb történetté válva áthatja a szentet is, a profánt is, a kenyér és a bor *pontosan egymásba illesztett szavak*: hogy kinyíljon a rózsabimbó, ezt már Csokonai sürgette, de azt, hogy „gyül a bimbóban a Festék, akár Jézusban az erő,/ hogy a földi sötétségből kilépjen/ egy sohasem látott fényességbe” (a rózsabimbó? Jézus? mindkettő), ez *Az örök parafrázis* (ismét „szakszó” az irodalomból) leleménye. S ha minden (vagy a legtöbb) út a költészethez vezet, a költészetből viszont visszavezet minden (legtöbb) út a létezés különféle tartományaihoz, amelyek Markó Béla lírájában „teremtett világ”-gá összpontosulnak. Amely idézetformában ugyan több ízben merít a magyar modernség első nagy hullámának két, egymással eltérően párhuzamos és párhuzamosan eltérő költője (Ady–Babits) lírájából. Az idézetek a költészetben-létezéssel tanúsítják, mint transzponálható a modernség korai szakasza a XXI. század – ha lehet – még inkább kiábrándító körülményei közé. Ekként gondolja újra az *Ajakkerekítés* első megközelítésben talán a tíz legszebb magyar szó Kosztolányi gyűjtötte sorát, szemben a más írásképpel jelölt nyelv eltérő hangzóságával; valójában a legsebbebb szavak mégsem a költői képzetben, hanem referenciális valóságukban, alkalmiságukban foglalják el helyüket annak a személyiségnek nyelv- és sors-történetében, akinek kontextusába illeszkednek a más írásképpű szavak is, és

>>>> folytatás a 16. oldalon

Szabó András: *Torzó*

>>>>> folytatás a 15. oldalról

akinek a hétköznapi szűkebb környezetében sosem kimondott szószerkezetek teszik zengősebbé az állomásra elismételt, sokak számára kevésbé érdekes szószerkezeteket. A nyelvi szépség nem merő hangzás, de nem is csupán megszokott „jelentés”. Hanem megélése valami elhangzottaknak, ismerősen csengőnek, amely nem a Kosztolányi által felsorolt egytagú szavak révén, hanem ennél jóval egyszerűbben, a történelemtől mégis bonyolítottan ünnepvé teszi azt, ami akár természetes is lehetne.

Markó Béla nem Illyés Gyulával vitatkozik kötetcímmel (*Egy mondat a zsarnokságról – szabadságról*), a zsarnokság rejtetten búvik meg a kötetben. A vers hatalma ellenállásra készíti, *A föl-földobott* Ady csak címmel utal (a neves Ady-versre), annál inkább az ábécé betűi által megindított gondolatsorra, indításra és visszavonásra, anagrammatikus összefüggésekre, az Ady-létezés betűrejtélyeinek sugalmazására. A kötet legdrámaibb pillanata annak a néma beszélgetésnek rögzítése, amely Kolozsvár és Marosvásárhely, Egyed Péter és Markó Béla között folyt, a lehallgató tisztek bizonyára nagy bánatára. Az egymásnak küldött csönd a mélyebb értés jelként fogalmazódott meg; mint ahogy a kötet versei, verssorai között is ott leljük a költői hallgatást, hogy aztán a hallgatások summájaként mégis kialakuljon a gondolatmenet. Az elmulasztott lehetőségeknek nyomasztó a súlya, de a verseskötetben ott a remény. Hogy versben mondatott ki. Minden még oly apró mozzanat beíródik a versbe. Ettől lesz önmagán túli jelentése.

Markó Béla: *Egy mondat a szabadságról*. Kalligram Kiadó, Budapest, 2020.

PETHŐ LORAND

a nő dicsérete

te vagy
az
örökkévalóság
másnaposságomra
a jóság
abroncs ha koponya hasad

te vagy
a becentizett gesztus
szkizofrénia & intellektus
a fent
s a lent
közötti járat
a féregrágtá
corpus mundi

te vagy
a kattogás
a tengely
fejem fölött
a csillagtenger
gyomromban a lúgos oldat
állomás és esti metró

te vagy
a kör
a kor
a kezdet
te vagy
a le nem
jegyzett
mondat

a hetedik tavasz

lassan megszoktuk a hiányt
ha volt mit ennünk ettünk

Drăgan-Chirilă Diana:
Diszharmonia – Triptichon (részlet)

ha átsétáltunk a városon
homályba borul testünk
néztük egymást mint lebeg
árnyékunk egyre foszlott
füledbe súgtam: miért szeretsz
válaszod: ne bolondozz...

tavasztű

a tavaszt mindig is utáltam
ilyenkor elképzelem mindenki halott
és bordái közt zsenge fű csírázik
elképzelem mint az eltaposót
cigarettaacskék kiegyenesednek
és elcsitulnak bennem a démonok

ilyenkor a villamos ablakából
m. hosszasan néz
én elfordulok

ilyenkor zakóm zsebében keresem
a szavakat
ha egyszer találkozunk

ilyenkor remeg arcomon a hús
és sirályok sírnak az erkélyeken
és a letört muskátli levelek
alá rejtőzködnek a hangyák

ilyenkor észrevétlen megyek az úton

ilyenkor mindig valaki fülembé súgja –
maradj –
majd elszívja előlem a levegőt

ilyenkor fulladozom

ilyenkor percegig nézem a napot
hogy tüsszentsek
zakóm ujjához kenem taknyom

Szívünkben az isten is letérdel

köldökünkben fészkelő idő
neveket adtunk a félelemnek
nézzük a távot egyre nő
bölcs szemekkel mi elvesztettek

szívünkben az isten is letérdel
fütyölnek suhognak a Lombok
torkunkba az ismeretlen tör fel
sovány testünk csillagokba oldjuk

április. requiem.

a nyirkos utcákon április
előttem lépked mint a szarka
papírszatyorban liszt cukor
felriadok minden sziréna zajra

keresem arcom nem lelem
a halál bennünk macskaként dorombol*
kőfalakhoz támasztom magam
nézem mint az ázott utcaporból

egy arc (én nem ismerem)
felnéz elsápad a bőre
a nyirkos utcákon április
kapaszkodik minden macskaszőrbe

* Papp Attila Zsolt: *Amikor elhoztad*

FLORIN IRIMIA

A földön- kívüliek

(Extraterestrii)

Látom őket minden napkezdéskor, amikor lemegyünk reggelizni, már ott vannak, mindig ugyanazon a helyen, letelepedve mindenfélével megrakott asztalukhoz, annyira zsúfolt attól a rengeteg doboztól, befőttes üvegtől és tasakocskától, hogy nem is férnek hozzá rendesen, hozták magukkal mindet, és alapos nyugodtsággal lakmároznak a tartalmukból, hiszen, ugye, nyaralni jöttek, és nyaralás alatt nem érdemes semmit elszíni. Nem tudom, van-e bármi, amit elfogadnak a helyi konyhából, talán csak a teát, de lehet, azt se, talán csupán a felforralt vizet, és saját teafüves tasakocskáikat lógatják bele abba, sőt, azon se csodálkoznék, ha saját vizüket hozták volna ehhez, hiszen a konyháról soha nem forró vizet kapunk, inkább langyosat, mintha utasítás lenne a párttól, hogy senki nem égetheti meg a nyelvét. Néha azon tűnődöm, a partra is saját homokjukkal a tarsolyukban mennek-e ki napozni, leszóráják a lábuk elé, persze miután a miénket gondosan előpörték onnan, és az is lehet, amikor fürödnek, ugyancsak saját vizükbe loccsanak bele, azt is Németországból hozták, és ráöntötték az ittenire, úgy, hogy ezzel az nem is keveredik össze, hiszen még a tengerek is megtanulták, hogy nincs semmi közös bennük, hogy egyikük vize szennyezettebb, mint a másiké, egyikük kékebb, a másikuk feketébb, hogy kelet kelet, nyugat pedig nyugat, és ennek így kell maradnia az idők végezetéig.

Négy lény van az asztalhoz csatlakoztatva, megannyi földönkívüli, anya, apa és két szőke fiúk, akik némiképp hasonlítanak hozzánk, hangokat adnak ki és gesztikulálnak, két szemük, orruk és szájuk van, fejükön haj, szintén két kezük és két lábuk, de más fajhoz tartoznak, látogatóban vannak a Földön, úrutazók, akik csak általuk értett nyelven beszélnek. Leginkább a fiúk használják, úgy tűnik, mindenre panaszkodnak, a szülei pedig rövid, pattogó mondatokkal dorgálják őket, talán így hangzanának fordításban: *Csillapodjatok!* vagy: *Ha még egy*

Berze Imre: *Az alma már foglalt volt*

hangot hallok, megjárjátok!, vagy éppen: *Fejezzétek be! Nem látjátok, hogy mindentek megvan?* Lehet, nem fogják fel, hogy ez valóban így van, lehet, számukra a nutellás doboz, a keksz, a méz, a vaj és a zselés dzsem, a szalámi, a sós és édes sajt, a narancs- és almale semmit nem jelent – vagy hát nem sokat. Pedig elég lenne egyetlen pillantást vetniük a többi asztalra körülöttük, például a miénkre, az van a legközelebb hozzájuk, és látnák a különbséget, azonnal észrevennék, mennyire kiváltságosak, úgy is, hogy a kiváltság ez esetben azt jelenti, rendesen és nagyjából változatosan étkezni, nem csupán tojást, paradicsomot, túrót és szalámit, amelyek ráadásul fonnyadtak és ételjegyre adják. Annyi, hogy ők soha nem néznek körbe, sem a fiúk, sem a szülei, mindig a zsúfolt asztalukra szegezett tekintettel üldögélnek ott, tulajdonképpen megértem őket ezzel, nekem sem lenne szemem másegyébre, ugyanakkor bosszant az elzárkózásuk, mintha magasabbrendűek lennének hozzánk képest, na de ha ennyire különlegesnek tartják magukat, miért jöttek ide, vannak más helyek is a nagyvilágon, ahol strandolni, napozni lehet! Ha csak nem lelkifurdalásuk van. Lehet, fogalmuk se volt, hová érkeznek, mennyire különbözik ez a bolygó az övéktől. Lehet, azt mondta valaki nekik, *Menjétek Romániába, olcsóbb!* Vagy lehet, tudták ezt, talán éppen

ezért jöttek ide, talán az ő bolygójukon nem tűnnek ki semmivel a tömegből, hát idelátogattak, ahol ők is nagyobbat domboríthatnak. Bármi és bárhogy is, megöröltam rájuk.

A szálloda parkolójában több németországi rendszámú autó áll, nem tudom pontosan, melyik az övék. Megfigyeltem az egyik nap, valahová menni készültek, ahogyan beszállnak zöldeskék, makulátlanul ragyogó Mercedesükbe, amilyent láttam már korábban játékszer-változatban, az otthon őrzött, rongyosra forgatott *Neckermann*ban, ugyanaz a modell, a 300D, és amelyre úgy bámultam, mint egy ufóra, mert biztosan az – hiszen nem-hogy nem fogok ilyent vezetni, de valószínűleg nem is fogok ülni benne soha, viszont valamit mégis megtehetek: ma vagy holnap, amikor az ebédlőbe megyünk, azt mondom szüleimnek, hogy ki kell lépnem a mosdóba, de valójában kiosonok a szálloda parkolójába, megkeresem az autójukat, remélem, eszembe jut, hol van megállítva, a fedett zónában, ez előnyömre lesz, mert így nincs annyira szem előtt, és egyetlen ügyes mozdulattal leműtöm a motorház-tetőről a csillagos karikát, amelyet megérintettem már más autókön, tudtam tehát, hogy mozdítható, úgyhogy nincs egyéb dolgom, mint fordítani egyet rajta, aztán megrándítani, és máris a kezemben marad, az én saját Mercedes-darabkám, a győztesek fém jele, a német világbüszkeség, hamarosan a szobámban, fő helyen!

Így lett este, lábujjhegyen leosontam a parkolóba, az enyéim az asztaluknál, fogalmuk sincs, milyen fát teszek a tűzre, szóval lopakodok észrevétlenül a földönkívüliek járműve felé, íme, meg is találtam, nem igazán vehető ki a színe, de azt hiszem, ez az, végső soron hány ilyen lehet még, rákapaszkodom a jelre, hideg, tömör, kellemes az érintése, s bár gyorsan kéne végeznem, nem tudom megállni, hogy ne csodáljam egy kis ideig, milyen gyönyörű,

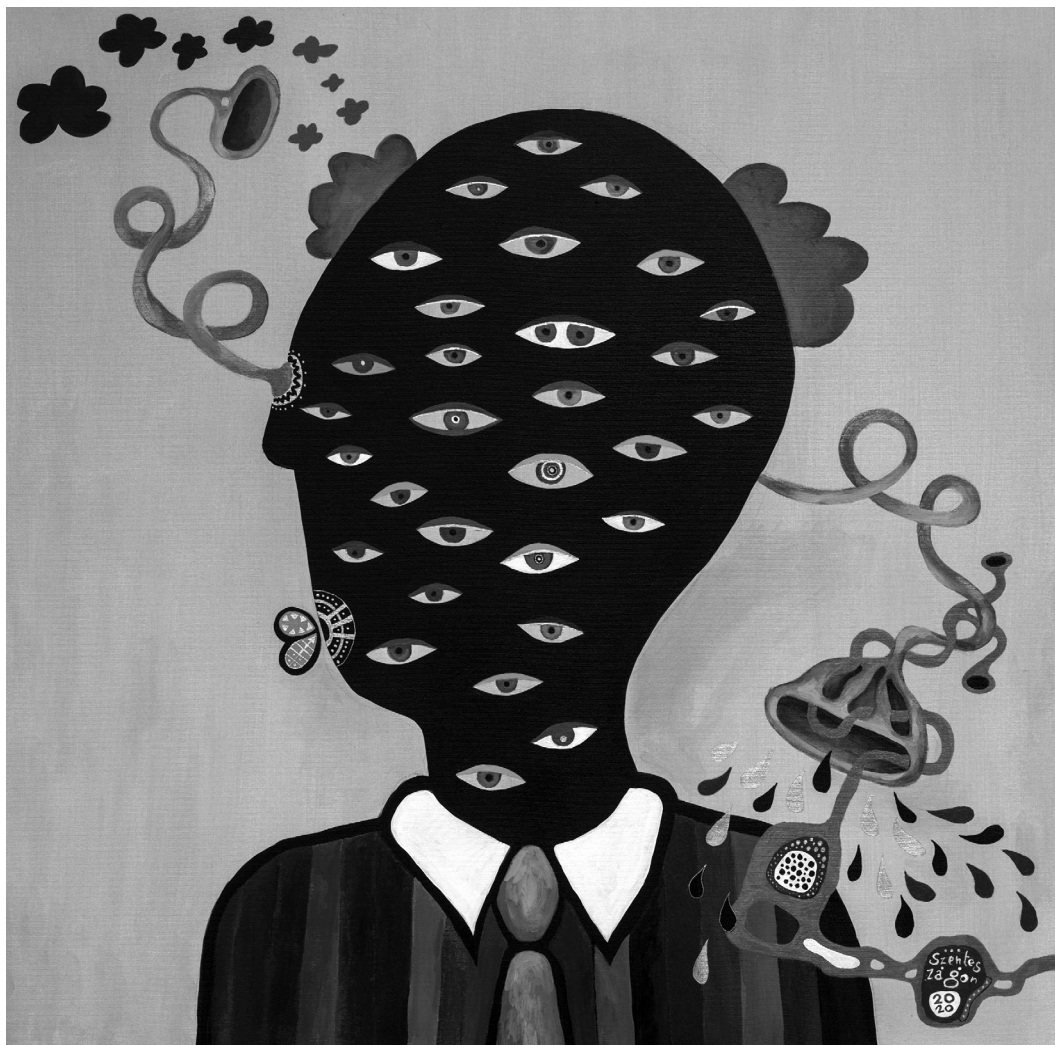
>>>>> folytatás a 18. oldalon

Florin Irimia (1976, Jászvásár): író, műfordító, a szülővárosában működő Alexandru Ioan Cuza Egyetem bölcsészkarának doktori címmel rendelkező adjunktusa. 2001-től van jelen recenziókkal és kritikákkal romániai irodalmi és kulturális folyóiratokban, 2009-től szépprózával is. 2011-ben megjelenik a Brumar Kiadónál az első kötete, a *Defekt* című regény, amelyet 2013-ban díjaznak a franciaországi Chambéry-ben megrendezett Elsőkönyvesek Fesztiválján. További, eddig megjelent kötetei: *O fereastră în tunecată* (Egy sötétlő ablak, regény, 2012), *Câteva lucruri despre tine* (Néhány dolog rólad, regény, 2014), *Misterul mașinuțelor chinezești și alte povestiri* (A kínai kisautók titka és más történetek, rövidprózák, 2017). A fenti szöveg ez utóbbi kötetből való. A magyar változat elkészítése során a fordító a Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalom Kollégiumának Franyó Zoltán alkotói támogatásában részesült.

talán békén kéne hagynom, az jár a fejemben, hogy olyan, mintha egy ritka virágot, mondjuk, havasi gyopárt készülnék leszakítani, de a kísértés mindenek fölött, feltettem magamban, hogy megszerzem, hiszen az egyetlen Mercedes, amelynek, így ugyan, de valaha én is örülhetek! Elterveztem mindent, hogyan fogom elhelyezni az íróasztalomon, hogyan képzelem hozzá a többit, egy 300D volánjánál ülök, tükörsima úttesten vezetek, balra hegyek, jobbra óceán, tövig nyomom a gázt, az autó mintha repülne, valaki pedig mond valamit nekem földönkívüli nyelven, a hanglejtésből ítélve kérdés lehet, ilyesmi: *Haló, vásztusztudá?* És akkor rájövök, hogy nem magamban vagyok ott, éppen száguld felém ténylegesen a férfi földönkívüli, eléggé idegesnek tűnik, hogy a fenében történhetett ez?, az Isten szerelmére, hogyan vett észre?, de már nincs időm válaszokra, rohannom kell, visszatérni a szüleimhez, úgyhogy felkapom a nyúlciptőt, nem nézek vissza, imádkozom, hogy az úrlény ne kövessen egészen a vendéglő bejáratáig, ahol az enyéim vacsoráznak. És valakinek odafönt tényleg megesik a szíve rajtam...

Másnap, megkönnyebbülésemre, üres a földönkívüliek asztala. Vajon hazautaztak? Forгатom a fejem utánuk, lehet, leselkednek valahonnan, bár, időközben alaposan végiggondoltam, túl sötét volt ahhoz, hogy a férfi megjegyyezze az arcomat, és, hála Istennek, nem én vagyok az egyetlen kölyök, aki idén nyáron a tengerparton flangál. Most, hogy nincsenek a közelünkben, az étel is ízletesebbnek tűnik (sós sajtot falok lekvárral, ahogyan láttam korábban a szomszéd asztalnál ülőktől) – de az is lehet, ki tudja, hogy ma valóban más az íze. Valamiképpen azért hiányolom őket, mert most már nincs kire bámészkodom, és átfut a fejemben: talán éppen emiatt szegezték tekintetüket a tányérjukra evés közben, hogy ne kelljen látniuk folyton azt a sóvár arcot, amint rájuk mered.

Kábé két nap múlva újabb földönkívüli család ül asztalhoz. Nem a közelünkbe immár, de egy mérföldről is kiszúrnám őket. Ugyanazok a szőke fejek, ugyanaz a bőséges reggeli, annyi, hogy most hárman vannak, a gyermek pedig ezúttal kislány. Azon töprengek, hogy ők is egy galaktikus Mercedesszel utaztak-e ide. Különös késztetés érzek, hogy odatelepedjek az asztalukhoz, és mondjak nekik valamit. Például azt, hogy vegyenek örökbe. Vigyenek fel az úrhajójukra, aztán magukkal a bolygójukra. Este valamilyen ürügyet találok, hogy korábban felálljak az asztaltól, és határozott léptekkel a parkoló felé tartok. Ezúttal sokkal több időbe telik, amíg azonosítom az autójukat, tulajdonképpen nem is tudom, hogy az övék-e, de nem igazán számít már. Szinte érzékien simítom végig a motorháztető fölött az erő jelét. Már nem akarom magammal vinni, csupán megérinteni, mintha szerencsét hozna. És azt hoz, mégpedig azonnal, mert – döbbenet tapasztalom – a kezemben marad! Pedig nem rándítottam meg, még csak meg se mozdítottam, csupán megérintettem, és azzal le is vált, mintha az érintésem

Szentés Zágón: Látnok

valamiféle varázslatot vitt volna véghez. Meglepetésemre, ebben a pillanatban egy néhány évvel ezelőtti nyári délután jut eszembe, bársonyos, lágy, mintha pontosan a kedvemért vált volna ilyenné, röpké ideig látom magam, amint macskaléptekkel kóborlok a békésen szendergő, mint-ha önmagába merült lakónegyedben, régi, időtálló, négyemeletes tömbházak, zöld-ség- és virágágyások, gyümölcsfák között, gondos kezeiről tanúskodó kiskerteken át, amelyekben cicatársaim mintha lábujjhegyen lépkednének, hogy ne zavarjanak meg senkit, és miközben így csavargok, ahogy nagymama mondta volna, egyszer csak megpillantom az egyik takaros tömbház földszinti erkélyén, árnyék rejtekében, az igazi csodát: játékgurák egész seregét, katonákat, indiánokat lóháton és gyalogosan, cowboyokat és más pisztolyhősöket, szép rendben felsorakoztatva, amint szófogadóan várják, hogy ismét használják őket. Vajon ki és miért akarta így szem elé tárni a játékaikat? Nem félt attól, hogy ellophatják? Emlékszem, lenyűgözve közelítettem hozzájuk, mintha megbabonáztak volna, és lassan kinyújtottam a kezem az egyik indián felé, úgy, mint az előbb a fém csillagocska irányába, amikor váratlanul, mintha a semmiből, öblös, rekedt női hang dörrent rám: „Mit csinálsz, te legény? Nem szégyelled magad, hogy odanyúlkálsz?” Nézek az erkélyablak felé, nem látszik ott senki, tekintgetek a magasba, de ott sem tűnik úgy, hogy lenne valaki, jobbra, sőt, balra is pillantgatok, ahonnan egyébként nem láthat senki.

„Kérdeztem valamit!”, hallom ismét a hangot. „Mit mind állsz ott, mint egy rakás szerencsétlenség?” Ekkor futásnak eredtem, ijedten, restellkedve, hanyatt-homlok rohantam, botladozva, elesve és azonnal lábra állva, hogy futhassak tovább, és valami azt súgja, hogy most, a parkolóban is nagyjából ugyanezt kéne tennem. De nem vagyok képes rá. Még nem. Megrökönyödötten nézek a fém karikára, forгатom a kezemben, mintha a hibáját keresném, amely hihetetlenül könnyed leválását okozta. Aztán próbálom visszatenni a helyére, de nem sikerül. Még néhány-szor megkísérlem, mert nekem még soha semmi nem jött össze elsőre, de bármennyit erőlködöm is, nem kattan vissza oda, és kész. A tied, hallok egy hangot, nem ugyanazt, és ezúttal csupán a fejemben szól. *Ajándék, vedd és vidd!* „Köszönöm”, mondom ki hangosan, és csak most szedem nyakamba a lábam, görcsösen markomba szorítva a nikkelezett csillagocskát.

Otthon az íróasztalomra teszem, s mint elgondoltam, szinte látom székemből a motorháztetőt, úgyhogy néhány napig, amikor odaülök, Mercedest vezetek. Aztán beleunok, végül is nem olyan nagy durranás Mercedest vezetni, legalábbis képzeletbeli nem, úgyhogy átköltöztetem a fém jelt a polcra, egy üvegkutyá és egy ráncos, porcelán balerina mellé. Néha rátesped egy indiai elefánt, a maharadzsa díszkíséretéből. Hagyom, tegye, műanyagból van, nem tudja elgörbíteni.

SZONDA SZABOLCS fordítása

JAKAB-BENKE NÁNDOR

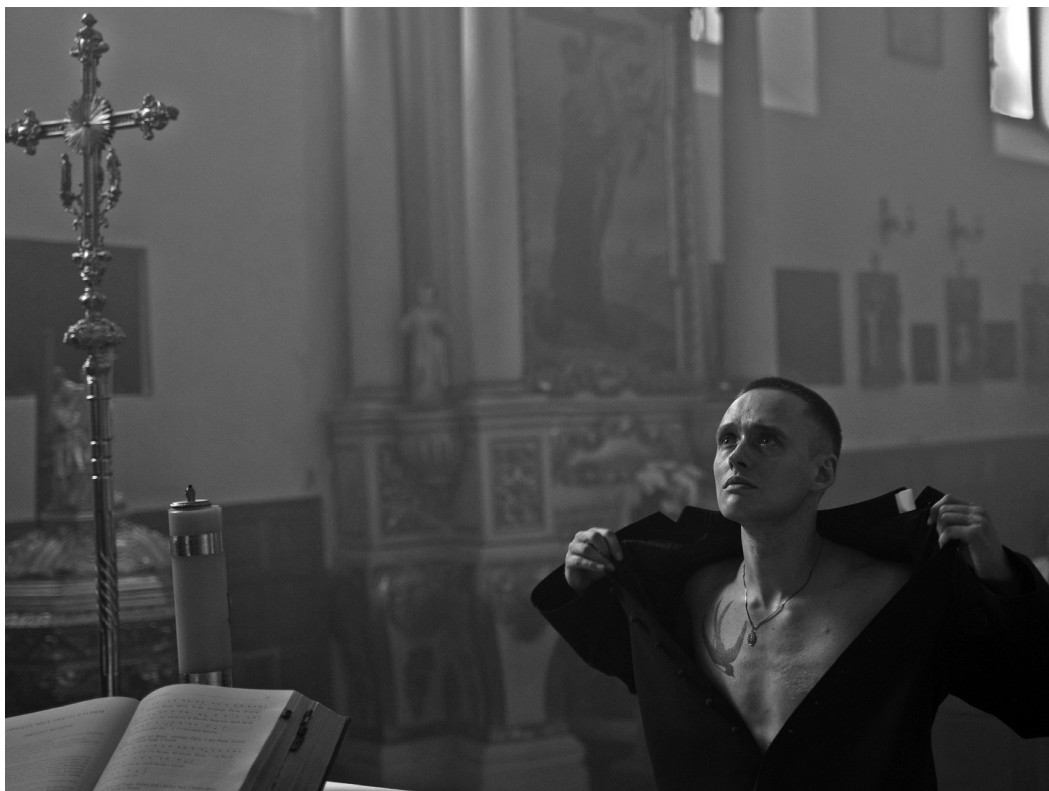
Egy lengyel Babilonban

Lengyelország idei Oscar-jelöltje, az egészen az ötfilmnyi *shortlist*ig eljutó *Corpus Christi* legalább annyira univerzális, mint amennyire mélyen lengyel; időtlen témákat boncolgató, ugyanakkor meg nagyon is kortárs alkotás; a már szinte filmes alműfajnak számító megváltástörténetek toposzait frissíti fel szerzői megfogalmazásban.

Ennyitől még „csak” egy jó film lenne, a legszebb benne viszont az, hogy hitről (és „hit általi megigazulásról”, bármennyire is szentségtörésnek tűnjön ez egy erősen katolikus miliőben játszódó történet kapcsán) és egyházzal, papi szolgálatról is érvényeseket mond, ugyanakkor Isten létezésének kérdésével egyáltalán nem foglalkozik (mondhatni a nézőre bízva, hogy a saját, az ateizmus-hithűség tengelyen bárhol elhelyezkedő világleképe viszonylatában értse, sőt érezze a látottakat): itt a megváltás személyes, belülről fakadó dolog, legfeljebb a nagybűtös Közösség függvénye lehet.

Daniel (Bartosz Bielenia vesébe látó tekintetű, elemi erejű megformálásában) egy látszólag ugyanolyan menthetetlen javítóintézetis srác, mint a többi: a műhelymunka alatt másokat kínoztató, folyamatosan konfliktusban van a többiekkel. Egyvalami tudja felkelteni az érdeklődését: a fegyházi pap, aki – talán őszinteségből, talán csak egy jól bevált *captatio benevolentiae*-val – maga a megtestesült formabontó, *cool* atya. Daniel – valószínűleg nem véletlenül választották ezt a nevet, jelentése „bírám az Isten”, ehhez képest az egyik legbíráltabb próféta és ótestamentumi szerző – ebben a lelkészben látja meg a követendő példát, és elkezd pedzeni, hogy papi szemináriumba menne. Lelkesedését hamar lehűti az atya: javítóintézetből kikerültek oda nem vesznek fel, pláne gondtalanságból elkövetett emberölés miatt elítélteket. Így aztán szinte csak az isteni gondviselésnek köszönhető, hogy amikor jó magaviseletért elküldik egy távoli fafeldolgozó telepre, inkább a gyár melletti falu templomát látogatja meg, és egy hirtelen ötlettől vezérelve papnak adja ki magát. Szolgálatba is áll az alkoholizmusa miatt elvonókúrára távozó atya helyére, és aktívan elkezd részt venni a közösség nem túl régi traumáinak (egy végzetes, több halálos áldozattal járó autóbaleset) feldolgozásában. (Itt megéri kiemelni a film címét is, ami a katolikus ünnepen kívül ugyebár azt is jelenti, hogy *Krisztus teste*: figyeljük meg, hogy mire hasz-

nálja Daniel a saját testét: cigi, pia, szex, erőszak – mintha tudattalanul is ronszolni akarná a testet, hiszen mire a keresztre kerül, már rég agyon van verve és gyalázva.)

A kérdés szinte adja magát: mi az, ami feljogosít valakit az egyházi szolgálatra? Hiszen a „felszenteletlen”, imposztor Daniel – a kezdeti csetlés-botlások után – jobb pap lesz, mint a tisztségébe belefásult, életunt öreg esperes. Szükség van teológiára ahhoz, hogy reverendát ölthessünk? Ahhoz talán igen, de ahhoz, hogy segítsünk, elég az empátia – vallja meggyőződéssel a film. S ha utólag ki is derül, hogy az illető egy stólabitorló, attól még az általa végzett segítőmunka érvényes marad – valahogy úgy, ahogy Jézusnak sem volt szüksége az akkori zsidó vallási előljárók, a farizeusok elismerésére vagy áldására, és meg is lakolt érte. Persze az ismeretlen, szülők nélkül létező Daniel esetében nem merülnek ki ennyiben a krisztusi áthallások: a régi papja általi rajtacsípést és büntetést követő filmvégi lemeztelenedés, a templomból kifele vezető „via dolorosa” aszkétikus testmegmutatása közben látható tetoválások stigmaként meredeznek a becsületben megőszült rendes, családos lengyelek felé.

Saját hazájában senki nem lehet próféta, de úgy tűnik, máshol sem: az egyház utolér, ha az engedélye nélkül prédikálsz, az nem érdeklő – vagy talán még fáj is neki –, ha jól is csinálod. Egyházkritikája ebben ki is merül a filmnek: Komasa nem annyira az intézményi-társadalmi betokosodottságról szedi le a keresztvizet, hanem inkább az emberi, személyes történetet keresi a fogadatlan prókátor sztorijában, a megváltás lehetőségeit kutatja egy olyan környezetben, ahol egyvalamire predestináltak a Danielhez hasonló intézetis srácok: a bukársra. És ugyan látszólag a protagonistát visszakerül az erőszakspirálba a film

végére, a filmkészítők mintegy megkegyelmeznek neki, és felvillantják a bűnhődés, a büntől való megszabadulás, a megváltás lehetőségét.

Piotr Sobociński Jr. operatőr nyilvánvalóvá teszi, hogy ez itt egy hétköznapi, mindenféle mágikus realizmust megéffélét nélkülöző történet: statikus, sok természetes fényforrást használó, földhöz ragadt kromatikájú képekben emeli ki a főszereplő Bielenia hihetetlen szeméit. Az álldogáló kamera mindössze kétszer indul meg a szereplővel: egyszer a film elején, egyszer meg a végén, és ez az erős, kizökkentő hatás nemcsak keretezés végett van a filmben, hanem mintegy jelzi, hogy honnan indul a karakter, és hová jut el a film végére: az öt benyelni látszó erőszakspirál körkörösége ellenére is világos jellemfejlődése van. Nem lehet eléggé dicsérni Bartosz Bielenia játékát sem, aki egyszerre tudja megtestesíteni az aszkétizmus felé hajló, testét-lelkét feláldozó naivat és a bármikor ugrásra kész, sarokba szorított tigris.

Azt már csak spekuláció, hogy miért és hogyan happolta el a *Élősködők* és idegen nyelvű Oscart a *Corpus Christi* elől – talán jobban rátapintott az Amerikát (is) szétfeszítő társadalmi ellentétekre. Pedig a *Corpus Christi* is legalább ugyanannyira a korszellem terméke és egy ugyanolyan oda nem illő „parvenüről” szól. Csak kevésbé harsány és látványos.

Corpus Christi (Boże Ciało), színes lengyel film, 115 perc, 2019. **Rendező:** Jan Komasa. **Forgatókönyvíró:** Mateusz Pacewicz. **Operatőr:** Piotr Sobociński Jr. **Vágó:** Przemysław Chruscielowski. **Szereplők:** Bartosz Bielenia, Aleksandra Konieczna, Eliza Rycembel, Tomasz Ziętek, Łukasz Simlat, Leszek Lichota, Zdzisław Wardejn, Barbara Kurzaj.

FISCHER BOTOND

Neoabszurd színpadi líra

A várótermesek *Halakjáról* nehéz írni. Annak ellenére nehéz, hogy az előadás erős és intenzív élmény, vagy éppen azért, mert az. Erős és intenzív élmény, de fogalmilag nehezen megfogható, mert nyelvileg-dramaturgiai abszurd, így nem ad kapaszkodót lineáris történet vagy realista párbeszéd, de azért is, mert nem kapcsolódik közvetlenül semmilyen esztétikai hagyományhoz. A legpontosabb az lenne, hogy a *Fishez* „autonóm”: laboratóriumi típusú közösségi alkotás eredménye, és úgy tűnik, hogy az alkotófolyamat során sikerült saját színházi nyelvet kitalálniuk, kicsit úgy, ahogyan az ikertestvérek saját nyelvet találnak ki maguknak. Ez lehetne öncélú és kifelé érthetetlen. De nem öncélú, mert a létrejött alkotás izgalmas, és ugyan „érthetetlen”, de nem befogadhatatlan, sőt, csak nem racionálisan-fogalmilag befogadandó, mert nem mimetikus, egy kicsit sem az.

Hosszúképpen elnyújtott (medence alakú) játéktérbe lépünk be, a világítás színei, textúrája és játéka nemcsak felidéznek a vizet, hanem Gherasim Emil (azaz Fluidian) zenéjével együtt megkonstruálják a vízben, mint eltérő anyagú térben való lebegést, benne-létet. Az audiovizuális környezet nem leutánozza, hanem újraalkotja a vizet, ebbe a vízbe merülünk bele tehát, mikor belépünk a térbe. A víz (az elnyújtott tér, a zene) nemcsak a teret, az időt is megváltoztatja. Más elem, más mozgás, a lebegés lelassítja és fluidabbá teszi (lásd: Fluidian). Ebbe a medencébe-akváriumba úszik bele két meztelen test, és már ezzel a mondattal kicsúszott a kezemből a leírás, nincs mimézis: a két meztelen test belépdel, rendkívül lassan, de a két színész mozgása és tekintete a halakat idézi. A szöveg később majd kibont egy másik réteget, a szöveg kontextusában ugyanis nem két hal úszik egy akváriumban, hanem két hulla sodródik egy medencében. Ez a fajta jelenetjáték jellemző amúgy az előadásra, és rámutat egyik jellemzőjére is: nem akar semmit sem kezdeni szimbólumokkal és allegóriákkal, racionális jelentésalgoritmussal, hanem közvetlen módon akar színház lenni.

THEÁTRUM

Aztán (bár szöveget eddig is hallottunk, de inkább csak díszletelemként) megszólal a két hulla/hal, és itt indul el az alkotás egy másik tartóíve, ami igazából a humor. De ez így leegyszerűsített, mert a humor forrása az abszurd esztétikájú szöveg és a színészi játék együttesen. Nem abszurd humorról van szó, és nem a „klasszikus” abszurd drámai esztétikáról. A *Fishez* szövegrétege új módon használja az abszurd esztétikát: megtartja a szituáció és az elhangzó szöveg jelentésromboló ellentmondásosságát, az abszurd beszédre jellemző nonszenszt is, de ez a nonszensz nem nihi-

lista, hanem vicces, miközben az abszurd szituációba hozott szavak-mondatok igazából sokszor líraiak, nagyon is mély értelműek. Csak ez a „mély értelem” nem közhelyesedik el, mert nem vonatkozik szövegként önmagában semmire, csak az előadás összetevőjeként segít közvetlen módon szembesülni ezekkel a fogalmilag már elkoptatott mélységekkel.

Mint például az idő. Ami központi kategória az előadásban, és nem csak lelassul. Olykor fel is gyorsul, kiterjed és öszszesűkül. Az idővel is közvetlen módon játszik, és több szinten. Rákérdez a szöveg is. De meg is ismétli önmagát, ugyanaz az időintervallum teljesen más időminőség lesz, mikor az előadásban más perspektívában és más esztétikai kontextusban megismétlődik. De az alkotók az idővel játszanak, mikor a ritmussal játszanak, a játékritmus pedig össze is kapcsolja az időt a zenével. A zene szintén kulcskategória a *Fishez*-ben, Fluidian élőben eljátszott meditatív, a klasszikus minimalizmusból táplálkozó elektronikus gitárzenéje miatt is. Az élőzene együtt játszik a színészekkel, együtt játszik a fényekkel, és meghatározza a hangulatot, a ritmus által a dramaturgiát is. De a zene kategóriája azért is releváns ebben az előadásban, mert az a fajta nem-mimetikus közvetlenség, amire igényt tart, éppen a zene sajátja, ennek a fajta, az érzékszervre közvetlenül, a racionális fogalmi rendszer megkerülésével ható színháznak a zene dramaturgiája és logikája lehet(ett) a mintája.

A szöveg amúgy igazából csak alátámasztja a színészi munkát itt. A játéknak pedig ugyanúgy szerves eleme a humor és az abszurd esztétika. A négy színész – Rácz Endre, Csepei Zsolt, Pál Emőke és Sebők Maya – testük munkájával is következetesen maradnak a „nem-mimézishez”, a nyelvi abszurd nem csak hangot és regisztert kap, legalább ilyen súlyú a testek néhol abszurd, néhol humoros, de mindenképp közvetlen módon a szemre és agyra erős jelként ható mozgása. Sebők Maya szerepét a legutóbbi előadásokban Varga Hunor-József vette át, nagyon izgalmas volt látni, hogy egyszerre hozza pontosan az eredeti (teljesen más alkatú) test és hang lényegi mozgásait, és hogy el is kezdi hozzatenni a saját autentikus játékát.

A tér és az idő megbontása színháztechnikai megoldásként is újra és újra visszaköszön a produkcióban. Például a már em-

lített megismételt időintervallum, amit szövegszinten úgy oldanak meg, hogy a dialógusban résztvevő két szereplőből először csak az egyiket látjuk-halljuk, másodszer csak a másikat. Egy másik jelenet kapcsán a közönséget kérdezik meg, hogy ki hány percnyire becsülte az adott jelenetet – az időérzékelés szubjektivitása színházi helyzetben, és mégsem klisé így. A tér megbontását a díszlet vizes-neonos textúrái is elkezdik, a tükröződő felületek is ráerősítenek, aztán ez a további lépésekben folytatódik: bevonódnak a külső terek, de a hang révén – az épület udvara telefonos kapcsolat útján válik játéktérre. A telefonbeszélgetések virtuális hangtere, a már nem látható, de érzékelhető tér is bevonódik a játékba, témává válik.

A kolozsvári Váróterem Projekt *Fishez/Halak* című előadása kísérleti színház, a szó legizgalmasabb értelmében, vagyis kísérletezik, kockáztat, új utakat keres. A kísérlet az én olvasatomban arról szól, hogy lehet-e olyan színházat csinálni, amelyik nem az agyunkon, a fogalmi gondolkodásunkon, a nyelvbe beleragadt koncepcióinkon és prekoncepcióinkon keresztül működik, hanem közvetlen módon hat az érzékszerveinkre. A kísérlet végeredménye egy lírai előadás, de nem az érzelgős verselgetésre kell gondolni, hanem abszurd költészetre, izgalmas, de nem szimbólumként működő vizualításra, élő, az előadásban, az előadással együtt megtörténő zenére. A különböző rétegek – szöveg, látvány, mozgás stb. – mind az abszurd esztétikájához közelítenek valamilyen módon. Mind humorosak is – valamilyen módon.

Végül is ez abszurd színház. De nem a Beckett/Ionesco fémjelezte valamikori, hanem kortárs abszurd, ami akár könnyen elcsépelhető filozófiai kategóriákkal is mer játszani (tér, idő, élet, halál stb.), mert nem közvetlen módon megérteni akarja ezeket, hanem a megértéshez való közelebb jutás reményében akarja játékhelyzetbe hozni őket. A kísérletet a magam részéről sikeresnek nyilvánítanám, izgalmas, sokrétegű, gazdag előadás lett.

Fishez. Váróterem Projekt, Kolozsvár. **Rendezte:** Sipos Krisztina. **Szereplők:** Rácz Endre, Csepei Zsolt, Pál Emőke, Sebők Maya / Varga Hunor-József. **Rendező-asszisztens:** Gábor Zsófi és Vass Zsuzsanna. **Díszlet és jelmez:** Gábor Zsófi. **Zene:** Emil Gherasim. **Technika:** Sipos Júlia.

Hatástörténetek margóira

Egyéni sorsok, göröngyös életutak keresztezik egymást a véletlenszerű események végelethetetlen labirintusában, na meg Oberczián Géza hátsó szobájában. A kötet magántörténeteit az köti össze, hogy valahol, valamikor, valakivel megtörténtek vagy éppen megtörténhetnek, s ezek a történetek persze hatással vannak mások történeteire. Minden esemény része egy rekurzív képletnek, mely folyton újratermelő hatásokat és visszahatásokat szerteágazó láncolatát hozza létre, s közben sosem tudhatjuk, kicsoda történetének válunk öntudatlanul részesevé vagy éppen kire leszünk mi magunk hatással. „Vajon valóban ennyire függünk a vak véletlenektől, az élet ennyire kiszámíthatatlan? Lehetséges, hogy ezek az előre nem látható események inkább egyéni sorsok kereszteződései, egymásra hatásai? Hisz olyan sokan vagyunk, és annyi minden történik...”

Az eddig is főleg kisprózákat publikáló szerző harmadik kötete 28 válogatott novellát és karcolatot gyűjt össze, melyek közül számos írás már korábban önállóan is megjelent. A *hátsó szoba* fő szervezőeleme a sokoldalú változatosság mind témájában, mind pedig eszközeiben – áll a kötet ismeretójében.

kritika

Az egymástól merőben eltérő történeteket összefogó kötet címét a történetek összefüggésében kifejezetten beszédesnek, sőt sokatmondónak tartom. Képzeljünk el térben egy tágas családi házat, melyben a szociális reprezentáció nem kevés formája megtalálható, mégis van ott egy hátsó szoba: valami privát, valami nyomasztóan személyes, ami rejtve marad a külső, idegen tekintet előtt, s ahol még saját életünk történéseit szemlélve is olykor csak távoli ismerősök lehetünk saját magunk számára. Ez a szoba képezi a valódi magánszférát, az egyéni és egyéni látásmódot, a saját sorsot, mely ugyanakkor nem izolált, részese az önmagát folyton újratermelő láncolatnak. A kötet rögtön a címadó novellával indít, mely formai szempontból valósítja meg azt, amit a többi novella tartalmában mutat fel. Az elrejtett s csak az egyén számára fellelhető hátsó szoba történetének elbeszéléseben a dőlt betűvel szedett mondatrészek összeolvasása adja ki az elülső szobát, ahol a kis mozaikok értelmet nyernek. A hátsó szoba a múltat rejt, az elülső közben a jelent beszéli el, s a novella végül kimondja az egész kötet tételmondatát: „a jövő a múlt meghatározó pillanatai alapján alakul. és most kezdődik.” A kötetben szereplő novellák mind különböző hátsó szobákat tárnak fel, olykor többet is egyszerre: egyéni sorsokról, sajátos szemléletekről, egyéni életkezelésről és halálokról, ahogyan az alcím is jelöli, magántörténetekről olvashatunk a *hátsó szobában*.

Ritkán vetek össze irodalmi alkotásokat filmekkel (főleg, ha nem adaptációról van szó), mégis Oberczián sorsbéli párhuzamo-

kat felsorakoztató történetei merőben felidéztek bennem a már klasszikussá vált *Crash (Ütközések)* című film alapkonceptóját. A novellákban is, akár egy filmvászon, sokszor idegen vagy akár közeli ismeretségben álló emberek életútjainak kereszteződéseit, sorsok ütközéseit, olykor egyéni drámákat s tragédiákat látunk rövid jelenetekben magunk előtt. Minden döntés és minden cselekedet kihat valaki más sorsára is. Elég csupán a *Baleset* Orsos Józsefére gondolni, kinek egyetlen téglagyári hibája 20 évvel később Major Ferdinánd halálát okozza a fővárosban a galambvadász ház-mester közbenjárásával, s ráadásul pont mikor a férfi éppen az első világháború kitörését előidéző merényletet igyekszik meghiúsítani. Véletlen lenne csak? Talán valóban nincsenek véletlenek, pusztán döntések és egymást folyton keresztező egyéni történetek, valódi ütközések. Ahogyan a *Mulat-ságban* kocsmázó Halál is elmondja, nem ő a gyilkos, hisz a sorsok folyton alakulnak, véletlenek nincsenek, így ő csupán a következményekért felel: „Én nem a megoldás vagyok, csak az út, a végső... A túravezető a barlangtúrán, ha így érted. Vagy a buszsofőr... Te meg szabad vagy, azt csinálsz, amit akarsz, egész addig, amíg fel nem szállsz a buszomra.”

A halál egyébként gyakran visszatérő eleme Oberczián történeteinek, ahogyan az öregség, az elmúlás, a stigmatizált kisebbségi lét, az előítéletek, az erőszak és a nyomor is. Eltérő témák ezek, de mindegyiket az egyén szemüvegén, egyedi impulzusokon és impressziókon keresztül látjuk. Egy, a *Kalandban* elbeszélő szituációban, ahol ugyanazt a pár percnél eseményt négy különböző aktív és passzív szereplő elbeszéléseben ismerhetjük meg, lehetnénk a lábát fájó férfit a buszon, kinek öntudatlan közeledését a pénzt féltő nő tolatásnak veszi, lehetnénk a magunkat hősnak képzelő csípőficamos srác, de akár az eseményeket rosszindulatúan végig szemlélő utas is a buszon. Bármelyikek lennénk vagy éppen vagyunk, annyi biztos: csak a saját szemzőgünket látnánk, ítélkeznénk és cselekednénk úgy, ahogy, s mindezzel hatást váltanánk ki, azaz hogy ezt is tesszük, nap mint nap. A mindennapi élmények, az apró impulzusok, a véletlenszerű ütközések egyszerre létfontosságúvá, de akár sorsfordítóvá is válhatnak.

A hatás-történeteket félretéve egészen szürreális, groteszk vagy éppen mágikusan realiztikus történeteket is találunk a kötetben. Ezek a novellák merőben eltérnek a kötet kezdeti koncepciójától, ugyanakkor akárcsak a többi szöveg, egy-egy sajátos valóságot alkotnak meg és beszélnek el. Ezek a teljesen irreális szituációkat normális-ként kezelő szövegek kibillentenek az eddigi, a mindennapi eseményeket és hatásokat, életkezelést és halálokat elbeszélő történetek olvasási és befogadási gyakorlatából. Némi átállásra, másfajta értelmezői gyakorlat kialakítására készítenek. Ugyanakkor nem is lehet elvárás a szövegek egységisége egy kötetben belül, így inkább üdítően, de főleg egyszerűen másképp hatnak. Akad kevés

túláságosan elrugaszkodott történet köztük, melyeket a kötet amúgy kifejezetten erősen mondható színvonalánál gyengébbnek tartok, mégis egyetlen szövegére sem tudom azt mondani, hogy unalmas lenne. Fordulatosak vagy legalább gördülékenyek Oberczián történetei, melyek ugyanakkor szembe-ítteni is képesek.

A különálló novellák érezhetően magukon viselik a szerző kézjegyét: a hangsúlyozott látásmód(ok), a hangulat, a nyelvi megformáltság mind sajátossá válnak, még ha az elbeszéltek témájukban nagymértékben el is térnek. Kiemelkedően frappánsnak tartom, ahogyan a szerző a szöveggel bánik. Elbeszélései nem merülnek ki a tartalmi jelentésben, hanem a formát, a stílust és a nyelvi szerkesztettséget is nagyban kihasználják. Ahogyan a dőlt betűvel szedett szövegrészek a *hátsó szobában* önálló jelentéssel bíró mozaikot képeznek, úgy a *Selejt* szövege nyelvileg is megidézi a monotonitást, *Az utca éjszaka* című novellában a történetvezetést mintha rendezői utasítások törnék meg, s a *Táncdalok* alfejezetei klasszikus magyar és angol dalok címeit idézik. A *Duna-part* öntükrözővé válik, s a *Kaland*-nak mind a négy része párbeszédes formában van elbeszélve.

A magántörténetek nagy hányada nincsen lezárva. Nem is lehetne, hisz ezek nem izolált események, hanem hatások és visszahatások, sorsok állandó alakulásának csupán az egyes szegmensei, melyeknek szűkszerűen előzménye, valamint ugyanígy következménye is van. Kimerevített pillanatképeket, személyes beszámolókat és egyedi valóságokat kapunk a történetek révén, melyek rámutatnak a nagy egész sokszínűségére. Összességében izgalmas szerzőnek tartom Oberczián Gézát, ahogyan eszköztárát és narrációs technikáját is. Kötetét gondolatébresztő történetek, illetve egyedi, sőt üdítő sokszínűség jellemzi, s történetei így különböző megoldások révén, de mindig kiharcolják az olvasó figyelmét.

Oberczián Géza: hátsó szoba. magántörténetek. Magyar Napló – FOKUSZ Egyesület, Budapest, 2020.

Míves strófák öröme

Bálint Tamás: *Hibalista*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2017.

Bálint Tamás azon költők egyike, aki tud verset írni. Érti a szakma csínját-bínját, tudja, hogy a költészet mesterség is. „Meg kell írni a rossz verseket is ahhoz, hogy sikerüljön egy jó” – vallja egyik vele készült interjúban. Jelen kötetbeli versek mindegyikének súlya van, míves, kicsiszolt a forma, átgondolt a tartalom. A tartalmat a forma hordozza, mert ezeknek a verssoroknak zenéje van, fül, ritmusérzék kell az olvasásukhoz. Nem mellesleg a kötet versei élőszóval is jól előadható, „mondható” versek.

Jelen kötet Bálint Tamás immár negyedik verseskötete. Igaz, válogatás, mert az előző kötetek verseiből kerültek össze, néhány új versel gazdagodva. A villoni hang és szerepvers ebben a kötetben is meghatározó, „igazi” villoni versek is vannak köztük: *A kárhozat útja* című vers hét főbűn címszavai alatt hét különböző nővel való szeretkezés leírása. Miközben a vers Dantéra utal („az emberélet útjának felén”), ám alvilág helyett a versben beszélő a bűnökben merítkezik meg.

Gülszóveg

A kötetben mégsem ez a rész, szabad szájú hangnem az uralkodó, sokkal inkább az elmékedő, resignált, enigmatikus versek. Van, hogy egyetlen aforizmaszerű gondolat a vers: „A fénynek nem számít, / hogy hol törik meg: / a sportautó motorháztetőjén, / a vadászfegyver ravaszán, / a kedvesnek hitt szemében, / vagy annak a pohárnak a száján, / melyet utoljára a szádhoz emelsz” (*Prizmáink*). Néhol már-már egy festőt idéz meg a versben megrajzolt látvány: „A víz két partja közt, / a sivatagi homokban / oldalára borult csónakot szá-

rit / a nap és a sós levegő” (*A tenger karnyújtásnyira*).

A míves, csiszolt, formagazdag versnyelv néha napjaink elidegenült világát idézi: irodaházakat, gázolajtól gőzölgő aszfaltot, nagyvárosi forgalmat. A versekben jól megfér egymás mellett a nyugatos „álmatag”, a Tóth Árpád-os „zaklatott, bús lélek” napjaink olyan szleng kifejezéseivel, mint a „baromi”. De találunk a kötetben Dsida Jenővel „feleselő” verset is (*A kedv csütörtöke*), ugyanakkor fel lehet fedezni ezekben a versekben Kosztolányi hangját is, a formával, rímmel, ritmussal való fölényes játékban. Néhol ugyan a nyugatos hagyomány olyannyira rátelepszik a versekre, hogy a közhelyesen „szép” kifejezéseket is kritikátlanul átveszi („kietlen pusztaság”). Mivel az erős formaigényű vers az olvasói elvárást is megszabja, néhol zavarónak, közhelyesnek hat a túl direkt mondanivaló (*Csomagolóanyag vagy*). Nagyon jól sikerült viszont, amikor egy-egy konkrét, pontos, jelentőségteli kép sugall ki nem mondott tartalmakat, mint például a *Miniatur* című versben: „Mint hűrről félrecsúszott ujj egy gitáreszten, / forró kád illatos vízben a kihúzott dugó. / Akár a régóta vágyott cipő, melynek sért a sarka, / s szélvédőn a madárszar autósosás után. / A második legszebbet tudni magam mellett, / vagy az elsónél lenni örök második. / Magasabb szinteken sem történik ez másképp.”

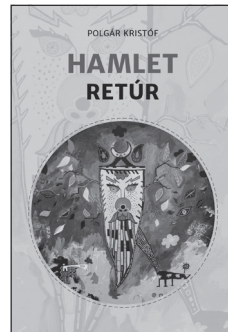
Sikító gyorsan Helsingörbe

Polgár Kristóf: *Hamlet retúr*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2019.

Polgár Kristóf első verseskötét olvasva a teatralitásról kellett elgondolkoznom. Hogy úgy mondjam, mikor „jó”, helyénvaló, és mikor „rossz”, pátoszos, elfedő, a lényeg helyett önmagát mutogató ez a teatralitás. Anélkül, hogy a szerzői alkatból próbálnám a verseket magyarázni, nem tudom nem észrevenni, hogy az alkotójuk színművész, Shakespeare, Racine, Csehov világában forgolódik otthonosan. Csak aztán nehogy a versek arcára fagyjon a színészi álarc, az illékony szellem nehogy maszkba dermedjen később – óvhatjuk az egyelőre ígéretesen induló költőt... De ebben a kötetben – néhány túlírt vagy magamutogató verset leszámítva, a színpadi koztüm még termékeny többlet, izgalmas feszültség.

A kötet versei olyanok, mintha az európai műveltség összetevőiből egy koktélt állítana az asztalra: tessék kiválogatni, aztán megint felrázva, egységében ízlelni az összetevőket. Az olvasó, szegény, nem tudja, mi vár rá. Mert hát az olvasó műveltsége olyan, mint a Föld rétegei: van a talajfelszín, aztán az ahhoz közeli rétegek, majd egyre beljebb láthatatlanul a többi. Mert azt ugye tudjuk, hogy Nesztór kelyhe, meg Trigorin és Nyina, még a Villon teteme fölötti sírásó monológjára is felkapjuk a fejünket. De aztán ott a Föld mélye. E sorok szerzője nem rejt véka alá, hogy a versekben előforduló „milf” vagy akár a „cuba libre” szavakhoz már szótárt kellett fellapoznia.

Szóljunk immár a kötet szerkezetéről is, ami a hármas szám jegyében fogant. Az első *Menj vissza a színpadra* címet viselő egység szinte teljes egészében a görög mitológia és az európai drámairodalom hőseire, helyzetekre játszik rá. Shakespeare Júliája itt csalfa, Dionüszosz részeg huszár, a könnyűvérű Zeusz Alk-

ménének írt meglehetősen frivol levélét is olvassuk, Pygmalion szobra azon kesereg, hogy alkotójuk más – lelketlen – szobrokat szeret. A versbeszéd is sok esetben monológszerű, párbeszéd vagy levélbeli megszólalás. A kötet második ciklusa, a *Pikkelyek nélküli angyal* beazonosítható hősöktől leválva az isteni és az ördög pólusai között feszít a teatralitás. Isten kalapban mutatkozik, aki egyfajta fordított vámpírként saját vérért issza, a Démon viszont a hallban várakozik, majd ledér csipkébe fojtja a megváltást. Az utolsó *Film noir* címet viselő ciklus, a címhez híven egy ellentmondásos és misztikus szerelem momentumait villantja fel. A pátosz itt válik el legteljesebben a színházi világtól, és mintha csak azért is elhatárolódás lenne a köznap, kisszerűen fogyasztói világtól. Szépen keretezi a kötetet a két utazásos vers: az első, *Ophéliát szerettem* címűben a beszélő egyfajta Hamletként érkezik Helsingörbe, a hajnali gyorsal, ami „sikítva érkezett”, a záró versben a *Zak* címűben viszont a „koszos, rongyos 618-as IC gomyrában” potyautas. Egyikben a ködös, de kellően misztikus Helsingör, másokban az illúziótlan Alföldre érkezik. És ebben az utolsó versben mintha az éltető színpadiasságból is kivetkőzne: „nincs már rajtam iztzi kabát. / Ilyenkor a hangom sem olyan sudár, /és az ellenőrtől is félek.”

FLEISZ KATALIN

Hibrid kurzus járvány idején

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Hangfelvétel-múzeum 7.

Szeptember van még vastagon, és csak dicséret illetheti a fiatal makói zeneszerzőt, Németh Kirát, amiért idejekorán, még augusztusban eszébe jutott megemlékezni egy 17. századi klasszikus-polifon misekompozícióról, amely Buda 1686. szeptember 2-i visszafoglalásának tiszteletére íródott (Egy elfeledett hálaének, *orszagut.com*, 2020. augusztus 30.). A mise nyhén bonyolult címe: *Missa Buda expugnata fuis ad Deum praecibus*, szerzője pedig Matteo Simonelli (1618–1696).

Belátom, Olvasóim többsége számára ismeretlen név lehet a Simonelli. De ez a youtube.com révén könnyen orvosolható. Itt könnyűszerrel megtalálható ugyanis (öt részben), amit hangfelvétel-múzeumi barangolásunk közben ez alkalommal hallgatásra ajánlok.

„A vatikáni kéziratárban folytatott kutatásaim során egy kutyabőrbe kötött, hatalmas terjedelmű (55×86 cm) zenei kódexet találtam – írta Szita Oszkár (1905–1989), az itáliai barokk kutatási területén nagy szorgalommal dolgozó zene-történész-komponista. – Egészen elsárgult, ropogós pergamen lapjain gondos kézzel rajzolt öklömnyi piros és fekete kottafejek. A kezdősorok élén lilára és rikító narancsárgára festett rusztikus, dísz nélküli iniciálék. A kódex címlapján pedig a szerző, Matteo Simonelli a pápának ajánlja hódolattal művét: a *Missa Buda expugnatát*.” (A pápa ekkor XI. Ince volt.)

Amilyen természetesnek tűnik, hogy a maga idején jószerével európai léptékű ovációra adott okot Buda török megszállás alóli felszabadulása, s óriási hozammal törtek fel ekkoriban zenei, képzőművészeti vagy

irodalmi magasztalások, annyira meglepő az érdektelen csend, amely Simonelli művét a későbbi századokban hangszigetelő habként körülvette.

De ki is volt e Simonelli Máté? Nem sokat tudunk róla. Rómában templomi énekesként, orgonistaként és zeneszerzőként emlegették a nevét. Ismert életműve egészében az egyházi zenéhez kapcsolódik: miséket, motettákat és egy *Stabat Mater*-kompozíciót kötnék hozzá. Bizonyosan tudható továbbá, hogy Gregorio Allegrinél tanulta a zeneírás mesterségét, s az sem vonható kétségbe, hogy maga is oktatót – például a barokk zene később jól ismert művelőjének, Arcangelo Corellinek. „Elődeinek szellemében folytatta a Sixtus-kápolna a capella kórusművészetét – írja róla Németh Kira Gabriella –, emellett sokat foglalkozott Palestrina alkotásaival. Ezt bizonyítja, hogy már az 1700-as évek elején [vagyis halála után csak pár esztendővel] »a XVII. század Palestrinájaként« emlegették. A *Missa Buda expugnata* nemcsak igazolja e jelző jogosságát, hanem stílusának legjellemzőbb vonásairól is számot ad.”

A felszabadult Budáért hálát adó miseszerezmény ötszólamú, kíséret nélküli énekkari mű, amely a liturgia hagyományos rendjének megfelelően öt tételből áll (*Kyrie – Gloria – Credo – Sanctus és Benedictus – Agnus Dei*). E tételek némelyikén belül – elsősorban a Gloria és a Credo ilyen – Simonellinél is belső tagolások figyelhetők meg: a szövegjelentésből levezethető dinamikai-hangulati változatosság. A miseordinárium szövegeinek e himnikus-dogmatikus-akklamációs stb. többrétűségéből adódó tagoltság szabja meg egyszersmind

a zenei folyamatok határait. Simonelli arányosan használja a polifon és homofon szerkesztésmódot, a polifon részekben pedig érett ellenpontozás jellemzi kompozícióját. Németh Kira arra is felhívja a figyelmet, hogy – az Ősmesterrel, Palestrinával szemben – a 17. századi szerző már a tonális gondolkodás reprezentánsa, ami a reneszánsz/barokk komponisztika és a klasszika közötti átmenet egy jól meghatározható „lépcsőfokát” jelzi.

Amplitúdó

Az Ince pápának való ajánlás alapján nem fér hozzá kétség, hogy a *Missa Buda expugnata* reprezentatív alkotásnak készült. Csakhogy e korban – mint ahogy a korábbiakban sem – a szerzők még nem érezték késztetést arra, hogy a kompozíciók címben megnevezett okát/ürügét megjelenítsék, akár a legáttételesebb utalások szintjén (például egyszerű illusztráció gyanánt) a zenei formában. Megtörténhet, hogy ez is közrejátszott benne – nyilván a kanonizációs folyamatok nyomozhatatlanul szövevényes ága-boga mellett –, hogy Simonelli miséje „titokban” maradt. Azaz... nem teljesen. 1936. szeptember 2-án ugyanis ünnepi szertartás keretében Sugár Viktor vezényelte Budapesten Kodály *Budavári Te Deumát*, amelyet az akkor polgármester, Szendy Károly rendelt meg. A koncerten azonban az új szerzemény mellett elhangzott Szita Oszkár nem sokkal korábbi „felfedezése”, Simonelli *Missa Buda expugnatája* is.

JAKABFFY TAMÁS

Mimesis 8: Ledöntsük? Ne döntsük le?

Időszerű kérdéseket boncolgat idén is a kolozsvári Művészeti Múzeum emeleti nyitott folyosóján helyet kapó kortárs művészeti tárlat. Az idei év két fontos témájával foglalkoznak az alkotók, a világvárvány és a George Floyd halálát követő megváltozott személyes és társadalmi viszonyokra reflektálnak.

A világvárvány kontextusában a kint és bent felcserélődött viszonyára hívják fel a figyelmünket Horváth Levente régi nyílászárók szerkezeteibe foglalt enigmatikus festményei. *Részlet* címet viselő sorozatának ablakai, kiskapui, csapóajtói és földre helyezett ládája a múlt és a jelen közös felfedezésére buzdítják a nézőt.

A bezártság, mobilitásunk korlátozása, majd hirtelen megszűnése ki nem mondott problémákat hozott felszínre, sűrűn elhallgatott egyenlőtlenségekre mutatott rá. Diana Drăgan-Chirilă *Diszharmónia* címet viselő triptichonja a hierarchikus (pár) kapcsolati szerveződést modellezi le. A triptichon azt a folyamatot ábrázolja, ahogy a nő és a férfi egymáshoz való viszonya megváltozik, a diszharmónia felől bemutatva ezt: a férfi szoborként való megmutatásától eljutunk egy ideális állapot felé, ahol a nő és a férfi egyenrangú társakként ülnek egymás mellett.

László Hajnalka talányos *Self Distancing* címet viselő munkája a magány különböző fokozataira mutat rá, az egyszemélyes börtöntől az önmagunktól való eltávolodásig. A látszat, amit ki-fele mutatunk, lényegesen más, mint a madárszerű, kora újkori pestisdoktorokat idéző maszk alatt rejtőző valóságunk, amely egyszerre a gyógyítás és a halál szimbóluma.

A kiállító művészek a társadalmi és térbeli egyenlőtlenségek összefüggéseire, valamint a városi terekben fellelhető műem-

lékek problematikus voltára is rávilágítanak. Ezek általában történelmi fontosságú eseményekre hívják fel a nézők figyelmét: háborúknak, háborús hősöknek állítanak emléket, emlékeztetve arra, hogy a történelmet mindig a győztesek írják. Mira Marinceş egy más szempontú megközelítést ajánl: a városban található természeti formák önmagukban való szépségére összpontosít.

Artefaktum

Az erdélyi származású, de már évtizedek óta Ottawában élő Hideg Margit *Itt vagyok, de nem értem* című sorozata a globalizálódott társadalmunkban szimultán létező identitásainkra kérdez rá. Ottawa történelmi emlékhelyeinél készített sorozatának visszatérő motívuma az üres gyökér, amit játékosan ezeken a kanonizált helyekenél helyezett el és értelmezte át ezzel a helyhez kapcsolódó jelentéseket. Sipos Sándornál a szobor-téma többszörösen is átértelmeződik. A New York-i Central Park melletti Columbus Circle klasszikus antikizáló szoborcsoportja árnyékában, egy parányi talapzaton afroamerikai férfi áll élő szoborként. A talapzat felirata: Learn, Live, Love, Let Go, Move on. Vagyis tanulj, élj, szeress, engedj el és lépj tovább. Sokatmondó, ahogy a hódító árnyékában egy élő szobor buzdít elengedésre és továbblépésre. A Kolumbuszt ábrázoló szoborcsoport szimbolikus hely Manhattan életében: ez nemcsak a New York-i nulladik kilométer, hanem az ún C-2 típusú vízummal rendelkezők számára annak a 40 km-es körzetnek a központja, amit nem hagyhatnak el ezzel a csak átutazásra feljogosító okmányal.

ZAKARIÁS ÁGOTA

Októberi évfordulók

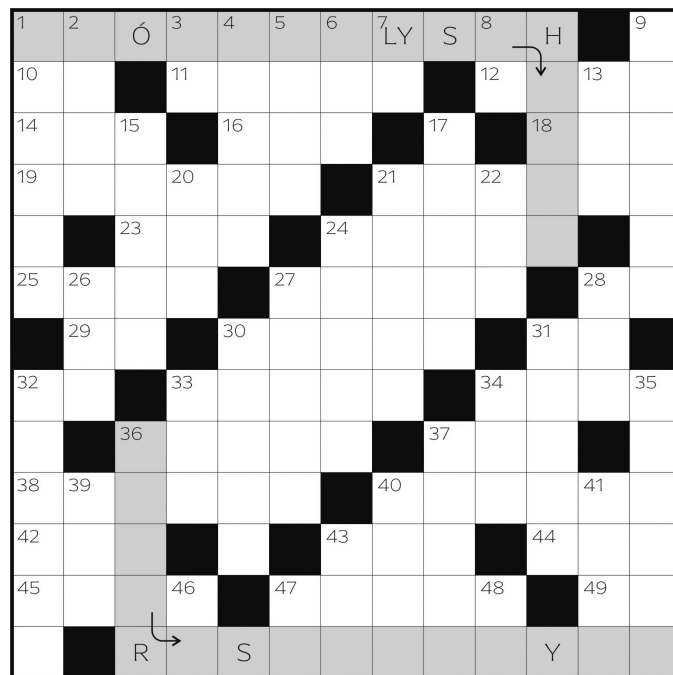
- 2 – 860 éve halt meg Ibn Quzmán arab költő
 3 – 300 éve született Johann Peter Uz német költő
 95 éve született Gore Vidal amerikai író
 4 – 270 éve született Franciszek Dyonizy Kniaznin költő
 450 éve született Pázmány Péter
 5 – 190 éve halt meg Dinicu Golescu román író
 6 – 60 éve halt meg Nikolaj Liliev bolgár költő
 7 – 110 éve született Eusebiu Camilar román író
 210 éve született Nagy Ignác
 110 éve született Tabi László
 8 – 495 éve halt meg Johann Haller lengyel nyomdász
 130 éve született Alfred Mosoiu román költő
 9 – 170 éve született Samuel Bodicky szlovák író
 50 éve halt meg Jean Giono francia író
 10 – 30 éve halt meg Ottlik Géza
 90 éve született Harold Pinter angol író
 11 – 345 éve született Samuel Clarke angol filozófus
 195 éve született Conrad Ferdinand Meyer svájci író
 12 – 160 éve született Constanța Hodoș román író
 190 éve halt meg Nicolae Văcărescu román költő
 13 – 110 éve született Claes Daniel Gill norvég költő
 14 – 360 éve született Girolamo Gigli olasz író
 180 éve született Dmitrij Ivanovics Piszarev kritikus,
 filozófus
 100 éve született Sombori Sándor erdélyi író
 360 éve halt meg Paul Scarron francia író

- 15 – 2075 éve halt meg T. Lucretius Carus római költő
 2090 éve született P. Vergilius Maro római költő
 16 – 295 éve született Gvadányi József
 150 éve született Helge Rode dán író
 17 – 150 éve született Alekszej Pavlovics Csapigin orosz író
 260 éve született Claude-Henri de Saint-Simon francia író
 18 – 280 éve született Dugonics András
 40 éve halt meg Teodor Mazilu román író
 19 – 300 éve született John Woolman amerikai író
 20 – 120 éve halt meg Nail Frashëri albán író
 21 – 270 éve született Juraj Fándly szlovák író
 100 éve született Gárdos Miklós
 30 éve halt meg Kovács György erdélyi író
 230 éve született Alphonse de Lamartine francia költő
 22 – 150 éve született Ivan Alekszejevics Bunyin orosz író
 24 – 95 éve halt meg Jindrich Simon Baar cseh író
 25 – 620 éve halt meg Geoffrey Chaucer angol költő
 840 éve halt meg John of Salisbury angol író
 220 éve született Thomas Macaulay angol történész
 26 – 130 éve halt meg Carlo Collodi olasz író
 80 éve halt meg Pásztor Árpád
 27 – 180 éve született Vittorio Imbriani olasz író
 28 – 90 éve született Dobos László felvidéki író
 29 – 140 éve született Otto Flake német író
 30 – 1150 éve halt meg Orbais-i Gottschalk szász költő
 50 éve halt meg Herepei János történész
 110 éve született Miguel Hernández spanyol költő
 31 – 50 éve halt meg Szabó Pál
 90 éve halt meg Szabolcska Mihály

Zen bölcsesség

VÍZSZINTES: 1. Zen bölcsesség első része. 10. Knock out, röviden. 11. Érem előlapja. 12. Somogyi városka lakója. 14. Üdv, római! 16. Becézett Itala. 18. Konyhafőnök. 19. Híres csikótójas! 21. Róma folyója. 23. Porszívómárka. 24. Román légitársaság. 25. Újezüst. 27. Fosztóképző, a -talan párja. 28. A fordítottja is igekötő. 29. Kicsinyítő képző. 30. Magyar távközlési vállalat. 31. Kettőnk közül nem én. 32. Sakkbábuk! 33. Dinnyét próbál. 34. Kairó lakója. 36. Árut rendel. 37. Mosópor márkája. 38. Remek, nagyszerű. 40. Hatalom gyakorlása. 42. Lapos konyhai edény. 43. Görög betű. 44. A Rajna mellékvi-ze. 45. Párizs reptere. 47. Fegyveres ütközet. 49. Tuskófészítő eszköz.

FÜGGŐLEGES: 1. Határozott szándék. 2. Mely helyre? 3. Pascal, röviden. 4. Madonna filmszerepe. 5. Lap jelzője lehet. 6. Becézett Erika. 7. A Schelde mellékfolyója. 8. Ott kezdődik! 9. Mars a házból! 13. Használati díj. 15. Az Attilával rokon férfinév. 17. Hajlíthatatlan. 20. Attól fogva. 21. Nem keres hiába. 22. Maga után húz. 24. Helyezett. 26. Veszprém megyei település. 27. Fed, borít. 28. Ráskai ...; kódexmásoló apáca. 30. Természetes édesítőszerrel ízesített (pogácsa). 31. Városi tömegközlekedési eszköz. 32. Ízlel. 33. Csen, oroz. 34. Az a még távolabbi. 35. Öntelt, rártart. 36. Zen bölcsesség második, befejező része. 37. ... fratres; imádkozzatok, testvéreim! 39. Biztonsági szerkezet. 40. Salt Lake City a fővárosa. 41. A túlsó partra jut. 43. Értelmi képesség. 46. Benyom! 47. Csúcs, röviden. 48. Az alumíni-um vegyjele.

A Helikon 2020/17-es lapszámában közölt *Út* című rejtvény megfejtése: a legjobb úton is végig kell menni.

R. T.

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő:
SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő:
KARÁCSONYI ZSOLT
vers, műfordítás

Főmunkatárs:
EGYED EMESE
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZŐCS ISTVÁN
Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Mészótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
HORVÁTH BENJI: Pavilon 420, Artefaktum
PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú

MÁRTON EVELIN: próza
MÁRCUȚIU-RÁCZ DÓRA: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár